

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут культури і мистецтв

Кафедра хорового диригування,
вокалу та методики музичного навчання

Пащенко Ольга Володимирівна

**РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Спеціальність: 025 Музичне мистецтво

Галузь знань: 02 Культура і мистецтво

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Науковий керівник:

_____ О.О. Корякін,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри хорового диригування,
вокалу та методики музичного навчання

«___» _____ 20__ року

Виконавець:

_____ О.В. Пащенко

«___» _____ 20__ року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІА	7
1.1. Музична культура майбутніх бакалаврів як педагогічна проблема .	7
1.2. Мультимедійні засоби навчання в проекції на розвиток музичної культури здобувачів вищої освіти	17
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	26
2.1. Діагностика рівнів розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня	26
2.2. Методичне забезпечення розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти засобами мультимедійних технологій	32
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти	38
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	53

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна вища музична освіта орієнтована на формування у майбутніх бакалаврів цілісного ставлення до музичного мистецтва, яке ґрунтується на соціально-художньому, професійно-виконавському досвіді й виявляється через музичну культуру особистості.

Розвиток музичної культури здобувачів вищої освіти є одним із найскладніших завдань сьогодення. У педагогічних дослідженнях цей процес розглядається як частина загального процесу професійного розвитку, явище поступового, безперервного, динамічного розвитку музичних і професійних здібностей і якостей особистості. Особливо відзначається провідна роль педагога, який організовує та спрямовує музичну діяльність здобувачів вищої освіти.

Разом з тим, розбудова системи сучасної вищої музичної освіти потребує пошуку нових дієвих підходів до процесу оволодіння ключовими знаннями, вміннями та навичками; пошуку форм і методів музичного навчання, спрямованих на формування загальних та предметних компетентностей, необхідних для повноцінного художньо-творчого розвитку здобувачів вищої освіти. В період бурхливого розвитку інформаційних комп'ютерних технологій важливим, на нашу думку, є застосування мультимедійних технологій при вивченні фахових музичних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показав недостатність уваги до розкриття педагогічної сутності категорії «музична культура особистості» та процесу формування цього складного явища у здобувачів вищої освіти.

Актуальні питання методики вокального навчання презентовано вченими: Л. Антоною, А. Бондарчуком, В. Горобцем, Вей Ліміном, О. Мамікіною. Різні аспекти вокальної підготовки та вокально-педагогічної діяльності знайшли відображення у працях: О. Єременко, О. Маруфенко, О. Олексюк,

О. Стахевича, Г. Стулової, Н. Фоломеєвої, О. Щолокової та ін. Питання естрадного вокального виконавства, методика навчання естрадному співу досліджували: В. Горобець, О. Дзюба, Н. Дрожжина, В. Ткаченко, І. Ходоровська, Ген Цзінхен, Н. Шенгеля.

Розвиток музичної культури особистості досліджували: Е. Абдуллін, Л. Горюнова, Д. Кабалевський, Р. Тельчарова, Л. Хлебникова та ін. У фаховій підготовці майбутнього вчителя музики її розкрили Л. Арчажнікова, Л. Масол, П. Ніколаєнко, О. Олексюк, О. Реброва та ін.

Вихованням вокальної культури співаків займались: Л. Дмитрієв, Р. Юссон, Ю. Юцевич та ін. Над розвитком співацького голосу працювали Г. Стулова, Н. Ветлугіна, С. Ріггс. Проблеми застосування мультимедійних технологій в освіті вивчали О. Базелюк, М. Синиця, Н. Воропай; у процесі музичного навчання – О. Бондаренко, О. Бордюк, Л. Гаврілова, Ю. Дворник, Ю. Локарева, Н. Новікова, Ю. Олійник, Т. Рейзенкінд та ін.

Ряд педагогічних досліджень присвячений різним аспектам використання мультимедійних технологій: запровадження в освітній процес мультимедійних технологій та засобів комп'ютерно-орієнтованого навчання [2]; формування готовності до використання комп'ютерних технологій [10]; мультимедіа як дидактичний засіб вищої школи [3]; формування пізнавальної самостійності на основі використання мультимедійних технологій [5]; застосування мультимедійних технологій під час фахової підготовки [34]; мультимедіа як засіб підвищення ефективності навчання [44]; готовність до використання електронного музичного інструментарію в професійній діяльності [43].

Разом з тим, існує необхідність ширшого теоретичного обґрунтування, яке доводило б методичну доцільність використання мультимедійних технологій у вищій музичній освіті у процесі розвитку музичної культури.

Отже, актуальність проблеми обумовила вибір теми дослідження – *«Розвиток музичної культури здобувачів вищої освіти засобами мультимедійних технологій»*.

Мета дослідження – визначити ефективність застосування

мультимедійних технологій на заняттях з фахових дисциплін як засобу розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти.

Відповідно до мети було визначено такі *завдання*:

- 1) конкретизувати поняття «музична культура», розкрити особливості формування музичної культури здобувачів вищої освіти;
- 2) конкретизувати критерії-показники розвитку музичної культури майбутніх бакалаврів;
- 3) обґрунтувати найбільш ефективні методи та прийоми використання мультимедійних технологій на заняттях;
- 4) діагностувати стан розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у музично-педагогічній діяльності за визначеними критеріями.

Об'єкт дослідження – процес формування музичної культури здобувачів вищої освіти на заняттях з фахових дисциплін.

Предмет дослідження – методи та прийоми використання мультимедійних технологій як засобу розвитку музичної культури майбутніх бакалаврів.

Матеріали та методи дослідження. Для реалізації завдань дослідження було використано такі методи: *теоретичні* (системний аналіз, порівняння й узагальнення педагогічної, психологічної, методичної, філософської, культурологічної літератури, посібників з музичних дисциплін – для визначення стану розробленості проблеми розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти; конкретизація – задля визначення структури феномену «музична культура»; систематизація та синтез – для визначення засобів, методів і прийомів розвитку музичної культури; *емпіричні* (діагностичні – бесіди, анкетування, застосування діагностичних методик – для визначення рівнів сформованості музичної культури артистів-вокалістів; педагогічний експеримент – з метою реалізації та визначення ефективності запропонованих засобів, методів і прийомів розвитку музичної культури майбутніх бакалаврів.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше обґрунтовано різні

аспекти розвитку музичної культури в умовах вищої освіти; запропоновано трактування поняття «музична культура майбутнього бакалавра», розроблено критерії та показники рівнів розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти; діагностовано сформованість музичної культури артистів-вокалістів, запропоновано шляхи удосконалення зазначеного феномену на заняттях з музичних дисциплін.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання його матеріалів та висновків у методичних розробках та рекомендаціях з питань професійної підготовки здобувачів вищої освіти викладачами вокалу у закладах передвищої фахової освіти, вищої педагогічної освіти мистецького спрямування, музичних шкіл та коледжів.

Апробація результатів та публікації. Основні положення, висновки та результати дослідження доповідались на III Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми мистецько-педагогічної освіти: здобутки, реалії та перспективи» (24 березня 2021 року, м. Суми); студентській науковій онлайн-конференції «Дні науки-2020» (22 жовтня 2020 року, м. Суми).

Результати дослідження висвітлювалися у публікаціях автора:

1. Пашенко О.В. Мультимедійні технології як засіб музичного навчання здобувачів вищої освіти. *Дні науки – 2020 : матеріали студентської наукової онлайн-конференції, 22 жовтня 2020 року, м. Суми*. Суми : ФОП Цьома С. П., 2020. С. 136–138.

Структура та обсяг роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (55 найменувань) та додатків (4 одиниці). Загальний обсяг сторінок – 66, з них основного тексту – 46.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІА

1.1. Музична культура майбутніх бакалаврів як педагогічна проблема

Для більш глибокого розуміння проблеми розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти засобами мультимедійних технологій є потреба у конкретизації дефініцій «культура», «музична культура», «професійна культура» та «музична культура артиста-вокаліста».

Поняття «культура» (лат. – culture, від слова colere – вирощувати, займатися землеробством) ввів у обіг Цицерон, розглядаючи її як діяльність із перетворення природи на благо людини; пізніше – як засіб удосконалення духовного світу особистості [33, с. 47]. Цим поняттям прийнято було позначати усе, що набувалось людиною в процесі навчання і виховання [4, с. 267]. Надалі слово культура починає використовуватись як синонім освіченості, вихованості аж до XVII ст., коли набуло самостійного значення. Український філософ та поет Г. Сковорода уперше виокремив культуру як символічний світ, що ґрунтується на найвищих цінностях людського буття [41, с. 102].

На сьогодні налічується понад 1000 визначень культури. Її потрактовують як «складний феномен життя певної групи, етносу чи цивілізації, збережені в їх колективній пам'яті символічні способи матеріального і духовного усвідомлення світу, моделі його пізнання й інтерпретації, а також способи колективного існування представників різних народів, одного етносу або певної його групи» [15, с. 278]. Суб'єктом культури є людина: вона творить, зберігає і поширює створені нею культурні цінності [49, с. 160]. На думку К. Хоруженка, «категорія культура позначає створену людьми штучну сферу існування і

самореалізації, джерело регулювання соціальної взаємодії і поведінки» [51, с. 229].

В українській культурологічній школі (Л. Губерський) культура розглядається як характеристика способу людського існування, яка «допомагає не лише пристосовуватись до природного середовища, а й перетворювати його» [18, с.334]. Разом з тим, українські вчені зауважують, що культура – не тільки основа буття людини, а й спосіб розв'язання різноманітних проблем і суперечностей, вона є найбільш універсальною характеристикою світу. На думку О. Михайличенка: культура є «вираженням досягнутого людством рівня історичного прогресу», процесом «становлення буття людини як людини, злету її гуманістичних форм існування» [30, с. 167-168].

На думку Ю. Резника, культура виконує такі функції: адаптивну (спрямована на адаптацію та відтворення життєвого устрою людей); креативну (створення буття людиною або для людини); латентну (підтримка зразка) і соціалізаційну; функцію відтворення та поновлення дійсності [40, с. 112]. Британський етнолог Е. Тейлор вважав, що культура є «комплексним цілим, що складається зі знань, віри, мистецтва, моралі, права, звичаїв, а також інших здібностей, які засвоює людина як член суспільства» [55, с. 17]. «Саме на рівні культури можна найповніше виявити людську індивідуальність» [15, с. 64].

Поняття «музична культура особистості» трактується досить широко і неоднозначно. Дослідники наділяють її різним змістом, функціями, пропонують різні підходи до структури, кількості та якості окремих компонентів музичної культури і їх формування в артиста-вокаліста.

Музична культура – це частина загальної культури особистості, яка складається з освоєння музично-теоретичними знаннями, уміннями, навичками, художніми образами творів народної, естрадної, класичної музики, що при власному виконанні приносять радість, емоційну насолоду і захват. Як зазначає А. Бондарчук, до сфери музичної культури належить «все, що пов'язано з народним музичним мистецтвом» [6, с. 48]. Це пісні, танці, музичні інструменти, традиції та обряди. Також до музичної культури

дослідник відносить все, що стосується професійної музики.

За Е. Абдуллінім «музична культура особистості характеризується тим, якою мірою людина засвоїла накопичені людством цінності мистецтва» [1, с. 11]. Такий підхід дозволяє виявити своєрідність змісту музичної культури, форми її виявлення та сферу впливу на людину. Дослідник А. Сохор формулює поняття «музична культура» так: «музична культура – це єдність музики та здійснення нею соціальних функцій». Вона складається з: 1) музичних цінностей, що створюються чи зберігаються у суспільстві; 2) усіх видів діяльності, спрямованих на створення, зберігання, відтворення, розповсюдження й використання музичних цінностей; 3) усіх суб'єктів музичної діяльності, які мають знання, навички та інші якості, що забезпечують її успіх [46, с. 32].

На думку Р. Тельчарової [47, с. 20], музична культура людини не обмежується виключно набутими музичними знаннями. Розвиток музичної культури відбувається через єдність двох компонентів: музичної діяльності та музичної свідомості. Рівень музичної культури особистості можна схарактеризувати як комплекс її проявів, до яких належать здібності, музично-естетичні знання, вміння, установки, навички, поведінки, почуття, оцінки та переконання. Ці складники музичної культури особистості виникають на основі її музично-педагогічної діяльності та музичної свідомості.

Музична культура виражається через:

- наявність та розвиток музичних здібностей та задатків;
- наявність ініціативи, ціннісних позицій особистості, установок на музичну діяльність;
- системність та глибину музичних знань;
- музично-естетичну активність, уміння, навички, через елементи музично-педагогічної творчості;
- розвиток чуттєво-ціннісного відношення та образного мислення;

- формування механізмів ціннісних орієнтацій: сприйняття, переживання, оцінка, смаки, ідеали та погляди [9, с. 45].

Структуру музичної культури особистості Р. Тельчарова поділяє на п'ять підсистем: *мотиваційна, операційна, інформаційна, музикальність, оцінювальна* [47, с. 21].

Мотиваційна підсистема музичної культури особистості включає установки особистості, які забезпечують музичну діяльність: мету, завдання, плани, інтереси, переконання тощо.

Операційна підсистема музичної культури розглядається як комплекс видів і форм музичної діяльності та елементів, на основі яких вона складається: вміння, навички, звички, методи та прийоми. Ця підсистема формується у процесі музичного навчання.

Інформаційна підсистема музичної культури представлена системою видів і форм знань про музику. До цієї підсистеми також належать: сприйняття, уявлення, музичні почуття, поняття, судження, погляди, концепції, теорії. Вони є відображенням у музичній свідомості людини явищ світу музичного мистецтва.

Музикальність як підсистема музичної культури представлена комплексом здібностей, які забезпечують успіх у музичній діяльності. Сфера музикальності полягає у всебічному розвитку музичних здібностей, здатності до виконання та інтерпретації музики, її музично-естетичного сприйняття.

Оцінювальна підсистема музичної культури особистості представлена комплексом ціннісних уявлень, які формуються на основі досвіду музичного сприйняття та творчості. Творчість артиста-вокаліста проявляється через індивідуальне самовираження, художнє осягнення пісні, власний стиль виконання та оригінальність.

Тісно пов'язаним із творчістю є поняття вокальної інтерпретації. На думку В. Ткаченко, це «складний процес, в основі якого лежить розуміння композиторського задуму в ході інтерпретації нотного тексту і осягнення авторського уявлення про музичний образ твору» [48, с. 6]. Сам процес

об'єднує три рівні: інтерпретація нотного запису; осягнення авторського уявлення про музичний образ твору; творче переосмислення музичного образу.

Наявність та взаємозалежність, доповнення всіх підсистем музичної культури особистості характеризують рівень її музичної культури в цілому [47, 18-20].

Систему музичної культури особистості за Р. Тельчаровою можна представити у вигляді таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Система музичної культури особистості

Підсистеми	Музично-творчі якості
Музикальна	Наявність і розвиненість музичних задатків і здібностей
Мотиваційна	Наявність ініціативи, установка на музичну діяльність
Інформаційна	Системність і глибина музичних знань
Операційна	Розвинуте почуттєво-ціннісне ставлення та образне мислення
Оцінювальна	Сформовані ціннісні орієнтації

Науковець В. Мішеченко також розглядає музичну культуру як систему з п'яти взаємоумовлених підсистем: мотиваційної, інформаційної, операційної, оцінювальної, комунікативної, в якій «інтегруються музичні і педагогічні знання, уміння і навички, що матеріалізуються в музичному навчанні й вихованні дітей на основі художньо-педагогічного спілкування» [29, с.8].

Дослідниця О. Радинова «музичну культуру» трактує як взаємодію окремих видів музичної діяльності, в результаті якої формується музично-естетична свідомість людини (потреби, інтереси, емоції, установки, почуття, переживання, естетичні смаки, оцінки, ідеали та погляди) [15, с.7].

Дослідниками в галузі музичної педагогіки і психології (Г. Падалка, В. Петрушин, О. Щолокова та ін.) доведено, що специфіка музичної культури особистості визначається особливостями музичного мистецтва, залежить від музично-естетичного досвіду його сприймання [37; 39; 54].

На думку В. Петрушина, сформована музична культура свідчить про те, що людина має певні морально-особистісні якості, які допомагають їй правильно визначати роль культури, орієнтуватися в її продуктах, узгоджувати власну поведінку з загальноприйнятими моральними нормами і культурними цінностями [37, с. 144].

Музичну культуру можна розглядати як музичну культуру особистості, а також як музичну культуру фахівця. Тож вважаємо доцільним схарактеризувати музичну культуру артиста-вокаліста як професійно-особистісну якість, що характеризується високим рівнем музично-виконавської діяльності, зумовлена готовністю до глибокого усвідомлення та інтерпретації музичного твору з урахуванням художньо-образного змісту, а також його творчого, неповторного, артистичного, технічно досконалого виконання.

Також музична культура є частиною загальної педагогічної культури. Науковець О. Газман визначає педагогічну культуру як «гармонію культури творчих знань, творчої дії, почуттів і спілкування» [14, с. 65-66]. За М. Ярмаченком, педагогічна культура – це «інтегративна сукупність фізичних, інтелектуальних, загальнокультурних і моральних якостей, професійних знань і умінь, необхідних для успішної навчальної та виховної роботи» [23, с. 641].

Дослідниця В. Лозова визначає педагогічну культуру викладача як «єдність професійної культури, гармонії педагогічного мислення та творчої діяльності, а результатами формування – розвиток педагогічної етики, професійної майстерності, творчої індивідуальності та професійної компетентності» [26, с. 408].

Частиною музичної культури артиста-вокаліста, на думку А. Бондарчук, є вокальна культура, яку дослідник визначає як систему, яка «складається зі знань, умінь, здібностей та якостей, сформованих на основі правильної методики роботи над постановкою голосу, доцільно підібраним репертуаром та практикою роботи на сцені» [6, с.50].

Досліджуючи формування особистісної музичної культури виконавців, Вей Лімін також визначає вокальну культуру частиною музичної культури.

Дослідник наголошує на тому, що особистості з високим рівнем музичної культури притаманна наявність розвинутого музичного смаку і розуміння мистецтва [11, с. 254].

Одним з понять, що складає музичну культуру особистості, на думку О. Мамікіної, є *виконавська майстерність*. Дослідниця визначає виконавську майстерність як «інтегральну професійно-особистісну якість, що характеризується високим рівнем виконавської діяльності, зумовлює готовність до глибокого й особистісного осягнення та інтерпретації музичного твору і закладеного в нього художньо-образного змісту, а також його особистісно-творче, неповторне, артистичне, технічно досконале виконання за умови використання специфічних засобів виразності, характерних для естрадного виконавства» [28, с. 27]. Вона поєднує в собі виконавську техніку та духовну культуру, виражається в художньому аспекті виконавства.

Одним з найважливіших складників музичної культури особистості Ген Цзінхен вважає сценічну культуру, яка реалізується через досвід концертної музично-педагогічної діяльності. На думку дослідника, вона «охоплює мистецьку ерудованість, сукупність моральних, фізичних і духовних якостей, знання та усвідомлення мистецьких традицій, наявність педагогічного досвіду, що забезпечує успішність трансляції змісту музичних творів у процесі музично-виконавської діяльності» [16, с. 12]. Під сценічною культурою він розуміє «багаторівневу сукупність фізичних, моральних і духовних якостей особистості, які в єдності своїй породжують гармонію добра і краси у вивченні мистецтва музики в умовах концертної музично-виконавської діяльності, а також сприяють особистісному та професійно-педагогічному саморозвитку» [16, с. 13].

Теоретико-методологічними передумовами формування музичної культури здобувачів вищої освіти є інтеграція культурологічного та компетентнісного підходів, що дозволяє скоординувати фундаментальну для педагогіки мистецтва категорію музичної культури з компетентнісною моделлю навчання у вищій школі. З цією метою нами виділено види

професійної діяльності, що впливають з необхідності формування професійних компетенцій музичної культури. До них слід віднести: діяльність з освоєння загальнокультурних цінностей, виконавську діяльність, музично-педагогічну діяльність та діяльність з освоєння міждисциплінарних компетенцій. Виходячи зі сказаного, можна припустити, що універсальність особистісних показників музичної культури здобувачів вищої освіти передбачає узагальнення та інтеграцію змісту різних напрямків професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Спробуємо виділити ці напрямки.

1. Загальнокультурна підготовка. Передбачає отримання знань, умінь і навичок в галузі музичної культури, досвіду аналізу різних її проявів.

2. Виконавська підготовка. Заснована на осягненні виконавської майстерності.

3. Музично-педагогічна підготовка. Пов'язана з практичним змістом навчання здобувачів вищої освіти, багато з яких тяжіють не лише до виконавської, а й до педагогічної діяльності.

4. Спеціальна професійна підготовка на основі міждисциплінарних складових процесу навчання. Зумовлюється завданнями «вписатися» в сучасну музичну культуру суспільства і реалізувати себе в міждисциплінарних її областях.

Отже, музична культура є професійно-значущою якістю здобувача вищої освіти, що включає: загальнокультурні компетенції, виконавські компетенції, музично-педагогічні компетенції та спеціальні міждисциплінарні компетенції.

До загальнокультурних компетенцій слід віднести здатність до використання культурологічних знань в осягненні стилю, ідеї, задуму творів; готовність до освоєння різних шкіл в контексті національних традицій музичної культури.

До виконавських компетенцій належать: готовність до активного освоєння музично-педагогічного репертуару на базі знань про стилі, жанри, форми вокального мистецтва як частини культурного цілого, здатність розуміти

специфіку вокального, хорового, інструментального виконавства як культуротворчу діяльність людини, демонструвати індивідуальне трактування виконуваної музики на основі уявлень про її культурно-історичний контекст, готовність до концертної, сценічної, музично-театральної діяльності.

До музично-педагогічних компетенцій слід віднести готовність майбутніх бакалаврів до реалізації освітньо-виховних завдань щодо формування основ музичної культури в учнів закладів загальної середньої освіти, здатність ставити на уроці мистецтва культурологічні цілі, пов'язані з аналізом музики як явища культури, готовність до освоєння педагогічного репертуару, тяжіння до педагогічної роботи як гідної альтернативи сценічної діяльності й виконавства.

Міждисциплінарні спеціальні компетенції обумовлені різноманітними видами музичної культури сучасності та включають готовність і здатність здобувачів вищої освіти здійснювати професійну діяльність, спрямовану на реалізацію музично-творчих проєктів.

На думку П. Підкасистого, до якостей, які характеризують музичну культуру артиста можна віднести: музикальність, яка поєднує чистоту інтонування, художнє втілення, музичний смак; креативність, яка реалізується через ставлення до естрадного виконавства як до творчого процесу, через вміння виконувати, переживати та інтерпретувати музику; артистизм, який поєднує образне мислення, вміння володіти своїм тілом, спостережливість, мовну виразність; комплекс вокально-виконавських знань, умінь і навичок; особистісну професійну позицію (ставлення до вокально-виконавської діяльності) [40, с. 179].

Вивчаючи проблемні аспекти вокального виконавства, дослідниця В. Горобець висуває ряд вимог для опанування майстерності співу, які умовно поділяє на вокально-технічні (вміння правильно дихати, використовувати резонатори при співі, вміння згладжувати перехід від одного регістру до іншого) та музично-естетичні (досконале знання музичного матеріалу, точність інтонації, розвинений мелодійний слух, метроритмічна точність) [17, с. 503].

Науковець Н. Шенгеля, досліджуючи формування професійної

майстерності студентів у класі естрадного співу, зазначає, що до професійних якостей артиста-вокаліста слід віднести професійне володіння голосом, знання основ фоніатрії та фонопедії, різноманітного за стилем та жанрами репертуару, високий рівень самоорганізації, здатність до вдосконалення виконавських умінь і навичок. Професійна майстерність артиста-вокаліста трактується нею як «складне, багаторівневе системне утворення, яке характеризується комплексом професійно значущих якостей особистості» [52, с. 53]. А формування професійної майстерності в класі естрадного співу має відбуватися шляхом «розширення знань з методики розвитку співацького голосу, охорони та гігієни голосового апарату; удосконалення вокальної техніки; розвитку музично-естетичного смаку в результаті накопичення репертуарного матеріалу; розвитку музичних здібностей та індивідуально-особистісних якостей; підвищення загальної культури та розширення музичного світогляду майбутнього співака-виконавця» [52, с. 54].

Особливу увагу слід звернути на естрадний репертуар соліста-вокаліста. При складанні репертуару не можна не враховувати всеосяжний інтерес до сучасної естрадної пісні. Разом з тим необхідно ретельно обирати музичні зразки та виховувати у здобувачів вищої освіти особисте критичне ставлення до художнього твору, таким чином формувати музичний смак. Важливо мати в репертуарі джазові музичні твори, твори, які поєднують в собі фольклор з естрадною та джазовою музикою.

З досвіду практичної діяльності естрадних виконавських шкіл можна констатувати, що майбутні бакалаври дуже часто копіюють вокальну манеру того чи іншого співака. Важливо наголошувати на тому, щоб здобувачі вищої освіти займались виробленням власної неповторної манери співу.

Отже, проведений аналіз науково-методичних досліджень у галузі музичної педагогіки дає можливість сформулювати визначення поняття музичної культури. Виходячи з усього вищезазначеного, феномен музичної культури здобувачів вищої освіти можна визначити як складне інтегративне особистісне утворення, що характеризується певним рівнем музичної

освіченості, розвитку та виховання засобами музичного мистецтва при вивченні фахових дисциплін, реалізується через музичну діяльність та свідомість.

Музична діяльність артиста-вокаліста мусить охоплювати систему музично-теоретичних, вокально-виконавських та методичних навичок. Тож, слід конкретизувати ряд знань та навичок, притаманних артисту-вокалісту в контексті розвитку музичної культури. Серед них:

- знання про історичний розвиток естрадного вокального виконавства;
- професійно-виконавські навички естрадних солістів-вокалістів;
- специфічні вокальні прийоми, характерні для різних жанрів естради;
- принципи та методи самостійної роботи над художнім і навчально-педагогічним репертуаром;
- набутий досвід концертних виступів;
- методика викладання естрадного вокалу.

1.2. Мультимедійні засоби навчання в проєкції на розвиток музичної культури здобувачів вищої освіти

Дефініція «мультимедіа» є важливою в контексті інформатизації та комп'ютеризації вищої освіти. Вона часто вживається як синонім терміну «засоби масової інформації» (фотографія, кінематограф, телебачення, радіо, відео, комп'ютерні системи, Інтернет тощо). В широкому значенні «мультимедіа» – це «інтерактивна технологія, яка забезпечує роботу з комп'ютерною графікою, якісним звуком, текстом, мовленнєвим супроводом, різними зображеннями й відео за допомогою технічних і програмних засобів» [22, с.235].

Вперше термін «мультимедіа» (від поєднання латинських слів «multum» – багато) і «media, medium» – спосіб) було використано у другій половині ХХ століття. Впродовж років цей термін отримував різні значення, наприклад, позначав презентацію, яка складалась із послідовності зображень від декількох проєкторів, синхронізованих зі звуком [35, с.159].

Проте і наразі мультимедіа тлумачиться по-різному. Так, у словнику професійної освіти мультимедіа визначається як інформаційна технологія, що поєднує в одному програмному продукті різноманітні види інформаційних ресурсів: тексти, ілюстрації, аудіо- і відеоінформацію [3, с. 17]. Близьким до цього є визначення, яке надає «Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій» – це комп'ютерна технологія, яка забезпечує з'єднання декількох видів пов'язаної між собою інформації (текст, звук, фото, малюнок, анімація, відео) в єдиний блок, а також носій такої інформації [24, с.88].

Дослідник Н. Воропай вказує на три значення терміну: як новий підхід до існування та збереження інформаційних ресурсів різного виду; як обладнання, що дозволяє оперувати різною інформацією; як створений програмний продукт [12, с.150].

Науковець П. Завгородній [22], вважає, що існують такі тлумачення терміну «мультимедіа»:

1. Мультимедіа – це ідея, новий підхід до комплексного впливу на органи чуттів, до способів зберігання та передавання інформації різного типу.
2. Мультимедіа – це програмне забезпечення, що дозволяє працювати з даними різної природи.
3. Мультимедіа-продукт – апаратний продукт, складений із даних різних типів (електронна енциклопедія, сайт, комп'ютерна гра тощо) [22, с.235].

Така багатозначність при спробі визначення терміну «мультимедіа», на нашу думку, залежить від специфіки фаху, в якому він застосовується, цілей використання, стану розвиненості комп'ютерної техніки тощо.

Часто мультимедіа розглядають як комп'ютерну технологію, що дозволяє гнучко керувати потоками різноманітних інформаційних ресурсів – текстами, графічними зображеннями, музикою, відео, зображенням тощо. Зауважимо, що одночасне використання звуку, графіки, відео і тексту не завжди є мультимедіа.

Отже, мультимедійні технології – це різновид сучасних інформаційних технологій, які у свою чергу визначають як «сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, збереження, опрацювання, передачі й подання інформації за допомогою комп'ютерів і комп'ютерних комунікацій» (Т. Рейзенкінд та ін. [42, с. 57]).

На думку Ю. Олійник, коли йдеться про використання мультимедійних технологій в освітньому процесі, вони стають різновидом інформаційних технологій навчання, тобто навчальних технологій, які застосовують засоби інформатизації для керування навчальною діяльністю, для створення нових можливостей передачі знань, їх сприйняття, оцінювання якості навчання і розвитку особистості суб'єктів навчання в ході освітнього процесу [36, с. 7].

Слід зазначити, що в науковому світі серед визначень поняття «мультимедіа» домінує його технологічна характеристика, що стосується технічних аспектів функціонування апаратних і програмних мультимедійних засобів. Як зазначає О. Переверзов, в усіх визначеннях підкреслено головні функції мультимедіа – інтерактивність та інформаційна багатосередовищність [38, с. 177].

Термін «мультимедійні технології» складається із двох частин: «мультимедіа» та «технологія». Поняття «технології» (грецьк. – «*techne logos*» вміння і наука) означає спрямування на вдосконалення діяльності людини задля підвищення її ефективності, інструментальності [8, с. 115]. Вона передбачає певний порядок операцій з використанням необхідних засобів.

Науковець І. Варнавська тлумачить технологію як «комплекс наукових та інженерних знань, втілених в способах і засобах праці, наборах матеріально-речових чинників виробництва, видах їх поєднання для створення певного продукту або послуги» [10, с.168]. До технологій висуваються певні вимоги: процесуальність як виконання комплексу дій у часі; поділ процесу на стадії (фази), послідовність яких базується на логіці функціонування і розвитку визначеного процесу; системна повнота (цілісність) процесу, його регулярність тощо. Усі вимоги спрямовані на досягнення необхідного результату.

На думку М. Синиці, якщо виокремити основні типи апаратних і програмних мультимедійних засобів, що можуть використовуватись з освітньою метою, то серед апаратних (технічних) засобів головне місце займає комп'ютер як універсальний засіб обробки інформації, периферійні пристрої (акустична система, звукова карта, мікрофон, принтер, сканер, фото та відеокамера), а також спеціалізовані засоби: мультимедіа-проектор та інтерактивна дошка, використання яких спрямоване на підвищення ефективності освітнього процесу [45, с. 430].

Програмне забезпечення для створення освітніх мультимедійних ресурсів містить цілий комплекс програм, редакторів для розроблення й редагування мультимедійних відомостей: програми «PowerPoint» і «Publisher» пакету Microsoft Office. HTML-редактори (стандартна мова розмітки гіпертексту), мови програмування VRML (Virtual Reality Modeling Language), (об'ємні тривимірні об'єкти) та Java (інтерактивна графіка та анімація), CGI («Common Gateway Interface») (збирання відомостей та створення баз даних), «Frontpage», «HyperStudio», «Web Workshop Pro» (програми-редактори), «Wavelab», «Nero Wave Editor» (програми для опрацювання звуку), «Nero Vision», «Windows Movie Maker» (програми для обробки відео), «Microsoft Paint», «CorelDRAW», «Adobe Photoshop» (графічні редактори) тощо. Назване програмне мультимедійне забезпечення дозволяє створювати й редагувати освітні мультимедійні засоби, а за допомогою апаратних (технічних) засобів їх використовувати у навчальному процесі.

Науковець О. Бордюк пропонує спеціальне програмне забезпечення для роботи з музичною інформацією: для набору нотного матеріалу («Sibelius», «Finale», «Encore»); для запису та редагування звуку («Adobe Audition», «Sound Forge», «Wave Editors», «Audacity»); автоматичного аранжування («Band-in-a-Box»); музичних секвенсерів («FL Studio», «Steinberg Cubase»); програми для караоке (караоке-плеєри); навчальні музичні комп'ютерні програми (музично-теоретичні курси, музичні ігри, мультимедійні посібники із фахових дисциплін тощо) [7, с. 230].

Розглянемо можливості використання окремих груп програм у контексті розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти.

1. Нотні редактори дозволяють навчитись виконувати комп'ютерний набір нотного тексту, здійснювати транспонування музичних творів, або їх фрагментів; прослухати звучання партитури, за потребою змінюючи тембри музичних інструментів; створювати наочність, дидактичний матеріал, хрестоматійні збірники, нотні посібники тощо.

2. Звукові редактори дозволяють записувати, редагувати та обробляти звукову інформацію, конструювати аудіоматеріал, виконувати обробку готових фонограм за допомогою інструментів програми, різних звукових ефектів тощо.

3. Програми автоаранжувальники допомагають створювати елементарні супроводи до пісень шляхом автоматизованої гармонізації мелодії.

4. Програми секвенсори дозволяють виконувати професійні аранжування композицій, майстеринг.

5. Програми для караоке (караоке-плеєри) виступають засобом активізації пізнавального інтересу на заняттях з естрадного вокалу, дозволяють виконувати транспонування, змінювати темп музичних творів задля створення комфортних умов співу.

6. Навчальні музичні комп'ютерні програми (НМКП) дозволяють поглибити знання музично-теоретичного матеріалу, розвивати музичний слух, пам'ять, формувати спеціальні навички, поглиблювати знання з музичної літератури тощо.

Артист-вокаліст повинен мати елементарні знання в області акустики, радіоапаратури, аудіокомп'ютерних технологій. В навчальних програмах з фахових дисциплін має бути передбачено опанування можливостями цифрових технологій, використання в процесі занять мультимедійних можливостей комп'ютера, музичних редакторів тощо [48, с.4].

Особливо гостро питання використання мультимедійних технологій у вищій музичній освіті постало в умовах дистанційного навчання. Дослідники В. Горобець та Л. Антонова зауважують, що дистанційні заняття з вокалу

носять здебільшого негативний характер, особливо через втрату комунікації між здобувачем освіти, концертмейстером та викладачем. Вирішити ряд завдань допомагає використання програмного забезпечення, здатного відтворювати фонограми творів. Якість звуку, що передається засобами дистанційних технологій є низькою, існує суттєва затримка звукового сигналу, що унеможливорює повноцінне розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти [17, с. 504; 2, с. 72].

Використання інноваційних технологій на заняттях сольфеджіо вивчала І. Ходоровська. Дослідниця зазначає, що мультимедійний продукт на заняттях може бути представлений у вигляді презентацій, відеохрестоматій, енциклопедій, довідників, електронних підручників, навчальних посібників, тренажерів засобів тестування, вікторин тощо [50, с.118].

Під час процесу музичного навчання у закладах вищої освіти Л. Гаврілова радить використовувати такі мультимедійні засоби:

1. Електронні підручники й посібники.
2. Електронні НМК (навчально-методичні комплекси) з музичних дисциплін.
3. Інформаційно-довідкові мультимедійні видання.
4. Тренажери музичного слуху, школи гри на музичних інструментах.
5. Дитячі ігрові музичні навчально-розвивальні видання.
6. Тестові програми контролю музичних знань і умінь із використанням засобів мультимедіа [13, с.75].

На основі опрацювання спеціальної наукової та методичної літератури можна виділити такі можливості мультимедійних технологій, спрямовані на виконання завдань музичного навчання:

1. Інтерактивність мультимедійних технологій, які уможливають перетворення елементів екранного зображення на інтерактивний об'єкт; на об'єкт взаємодії користувача з поданою інформацією, в якому кожному з об'єктів може бути присвоєна функція, що викликає алгоритм наступних подій.

2. Комплексний вплив на сприймання людиною об'єктів навколишньої дійсності шляхом поєднання зорових, кінестетичних (рухових) і слухових образів в єдиному мультимедійному об'єкті.

3. Відтворення будь-яких візуальних та аудіальних засобів вираження, а саме: можливість створення ілюзії руху, ілюзії присутності (під час звучання звукових файлів, музичного матеріалу, що вивчається), тривимірних об'єктів (використовуючи в тому числі і нотний матеріал), реконструкція минулого та проектування майбутнього.

4. Створення багаторівневих інформаційних об'єктів (SmartArt об'єктів), які розкривають свій зміст в процесі просторово-часової нелінійної взаємодії користувача з елементами мультимедіа [45, с.420].

Використання мультимедійних технологій при вивченні фахових музичних дисциплін дозволяє:

- залучити різноманітні формати даних (тексти, діаграми, малюнки, відео-, аудіо- фрагменти, таблиці тощо);
- розвивати когнітивну сферу здобувачів вищої освіти: мислення, пам'ять, увагу;
- підвищити мотивацію навчання, освоювати інформацію з власною швидкістю і напрямком думки;
- формувати музично-художні знання, ряд ключових та предметних компетентностей, музичну культуру здобувачів вищої освіти;
- значно підвищити якісний рівень використання наочності, але тим самим полегшити сприйняття нового матеріалу завдяки компактному й чіткому поданню інформації;
- активізувати увагу та навчально-пізнавальну діяльність артистів-вокалістів;
- встановити та закріпити міжпредметні зв'язки, розширити і поглибити зміст навчальних дисциплін;
- забезпечити оптимальну емоційність навчального середовища, створити комфортні умови для запам'ятовування музичного матеріалу;

- організувати проєктну діяльність здобувачів вищої освіти;
- реалізувати соціальне замовлення, пов'язане із загальною інформатизацією сучасного суспільства;
- розвивати творчі здібності та образне мислення майбутніх бакалаврів на заняттях з фахових дисциплін з використанням мультимедійних технологій тощо [27, с.114].

Із застосуванням мультимедійних технологій з'являється можливість поєднувати різні види музично-творчої діяльності: прослуховувати різноманітні музичні твори за допомогою музичних редакторів на лабораторних заняттях з теоретичних дисциплін, створювати власні музичні імпровізації, виконувати аранжування музичних творів, записувати музичні диктанти на слух, відтворювати оркестрову повноту звучання тощо. Важливість застосування мультимедійних технологій при аранжуванні музичних творів на музичних синтезаторах підкреслює І. Красильніков [25, с. 59].

Важливим для розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти засобами мультимедійних технологій є вміння користуватися технічними засобами. Естрадна техніка співу обумовлює обов'язкове використання у виконавстві звукопідсилювальної техніки. Техніка роботи з мікрофоном передбачає формування у вокаліста спеціальних вмінь: направляти мікрофон під необхідним кутом, тримати його на достатній відстані від губ, сприймати мікрофон як продовження співацького апарату, як ефективний засіб подачі посиленого голосу [48, с.4].

За допомогою сучасної звукопідсилювальної техніки є можливість підкреслювати зміст слів, використовувати як тихе звучання (*piano*, *pianissimo*), так і втілювати значний рівень гучності, разом з тим не зловживати силою вокального звуку, створювати звуковий баланс в ансамблі, використовувати різні звукові ефекти тощо [20, с.67].

Науковцем Н. Дрожжиною у дисертаційному дослідженні розглянуто функції мікрофону в процесі вокального виконавства на естраді. Нею зазначено, що при використанні звукопідсилювальної апаратури для артиста-

вокаліста важливим є формування навичок слухового самоконтролю. «Естрадний співак має довести навички роботи з мікрофоном до автоматизму» [21, с.9].

Отже, використання мультимедійних технологій при вивченні фахових музичних дисциплін є важливим сучасним засобом навчання. Мультимедійні технології мають широкі можливості, спрямовані на виконання завдань музичного навчання, допомагають реалізувати низку дидактичних завдань, оптимізувати процес здобуття вищої освіти. Разом з тим проблема використання мультимедіа потребує більш детального вивчення, подальші наукові пошуки слід спрямувати на визначення методів та прийомів використання мультимедійних технологій на заняттях зі спеціальних музичних дисциплін.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Діагностика рівнів розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

Метою констатувального етапу експериментально-дослідної роботи стало вивчення наявного стану розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти в умовах оптимального поєднання форм і методів музично-освітньої діяльності на заняттях з музичних дисциплін. Діагностичне обстеження проводилось на базі кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (в обстеженні взяло участь 17 осіб).

Для проведення дослідницької роботи ми сформували 2 групи. Перша – експериментальна, друга – контрольна, яка навчалась за традиційною методикою. Експериментальну роботу ми розпочали з розробки методики педагогічної діагностики, спрямованої на оцінку змін, що відбуваються в розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти як результату їх участі в спеціально організованій музичній діяльності на основі застосування комплексів традиційних та інноваційних, мультимедійних технологій навчання.

Спробуємо обґрунтувати компоненти та критерії-показники музичної культури у змісті фахової підготовки здобувачів вищої освіти. При визначенні критеріїв-показників сформованості музичної культури ми спирались на дослідження А. Бондаренка, Л. Гаврілової, Ю. Дворника, О. Дзюби, Н. Дрожжиної, Ю. Локаревої, О. Мамикіної, Н. Новікової, Ю. Олійник, В. Петрушина, Т. Рейзенкінда, М. Синиці, А. Сохора, Р. Тельчарової, В. Ткаченка та ін. [5; 13; 19; 20; 21; 27; 28; 34; 36; 39; 42; 45; 46; 47; 48].

Перший компонент музичної культури – *мотиваційний* – представлений у

класичній вітчизняній дидактиці у вигляді досвіду здійснення способів діяльності та втілений у відповідних уміннях і навичках. Цей компонент є відображенням функціональних характеристик музичної культури, узагальнюючих способів діяльності по сприйняттю, аналізу, відтворенню творів музичного мистецтва в контексті завдань соціального замовлення.

Цілком природно вважати, що успішність навчання естрадного співу визначається стійкою позитивною мотивацією до здійснення означеного процесу в контексті професійної реалізації у галузі вокального виконавства. *Мотиваційний компонент* музичної культури об'єднує цілі, мотиви, прагнення, інтереси та цінності здобувачів вищої освіти, зумовлює усвідомлення особистісного сенсу музично-виконавської діяльності. Постановка мети та завдань стосується професійного самовдосконалення, розвитку професійних умінь та якостей, планування власного професійного зростання.

Другий компонент музичної культури – *операційний* – представлений у вигляді творчої діяльності, є основоположним для професії артиста-вокаліста. У компетентнісній моделі здобувача вищої освіти творчість не виділено в окрему групу компетентностей, оскільки будь-яка форма, або будь-який вид музикально-виконавської, музично-педагогічної або музично-організаційної діяльності спочатку містить потенціал творчості, обумовлений самою природою мистецтва. Другий компонент музичної культури інтегративно взаємодіє з усіма іншими компонентами.

Операційний компонент музичної культури здобувачів вищої освіти дозволяє реалізувати на практиці набуті знання та уміння, забезпечити потребу майбутніх бакалаврів у творчій самореалізації в процесі виконавської діяльності.

Третій компонент музичної культури – *інформаційний* – представлений в класичній вітчизняній дидактиці у вигляді категорії знань. На основі інтеграції знання співвідносяться ще з двома дидактичними категоріями – «вміння» і «навички». Це пов'язано з необхідністю формування в освітньому процесі не тільки бази знань, а й досвіду їх застосування в конкретних соціально-

культурних і професійно значущих видах фахової діяльності.

Інформаційний компонент музичної культури здобувачів вищої освіти об'єднує загальнокультурні, спеціальні мистецькі та педагогічні знання стосовно естрадного вокалу, необхідних вокальних умінь і навичок (володіння співацькою манерою, правильною вокальною позицією, різними видами звукоутворення), володіння різноманітними прийомами естрадного співу (мікст, йодль, штробас, субтон тощо), специфіки використання звукопідсилювальної техніки, здатності застосовувати здобуті знання у практичній виконавській діяльності, готовність втілювати інноваційні технології естрадного співу у власній вокальній, сценічній діяльності, створення власного сценічного іміджу і т.д. *Інформаційний* компонент музичної культури здобувачів вищої освіти формується на основі комплексу знань в галузі вокальної педагогіки.

Четвертий компонент музичної культури – *оцінно-рефлексивний* – представлений у вигляді емоційно-ціннісних орієнтацій, також обумовлений специфікою діяльності, пов'язаної з мистецтвом. Об'єктом емоційно-ціннісного ставлення до музичної культури виступають як продукти культури (твори музичного мистецтва), так і сама музична діяльність різних видів і типів. Наприклад, виконання або сприйняття музичних творів. Емоційно-ціннісний компонент музичної культури співвідносимо з моральними та духовними орієнтаціями людини, він пов'язаний з внутрішніми потребами, інтересами, установками особистості.

Оцінно-рефлексивний компонент музичної культури здобувачів вищої освіти зумовлюється постійною оцінкою (слухачами, педагогом) та самооцінкою виконання. Відповідно рівень музичної культури буде вищим при наявності адекватної та усвідомленої оцінки виконання, розуміння себе через оцінку емоційних реакцій, розуміння інших людей через оцінку фідбеку на виступ.

Розглядаючи музичну культуру через взаємодію *мотиваційного, операційного, інформаційного та оцінно-рефлексивного* компонентів, нами

було виділено критерії-показники, які, на нашу думку, свідчать про рівень сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти під час вивчення музичних дисциплін.

Критерієм-показником сформованості *мотиваційного компонента* визначено міру наявності свідомих установок особистості, які забезпечують музичну діяльність: мета, завдання, плани, інтереси, переконання тощо.

До критеріїв-показників сформованості *операційного компонента* віднесено: міру наявності комплексу видів і форм музичної діяльності та елементів, на основі яких вона складається: вміння, навички, звички, методи та прийоми.

Критерієм-показником сформованості *інформаційного компонента* визначено міру наявності системи видів і форм знань про музику: сприйняття, уявлення, музичні почуття, поняття, судження, погляди, концепції, теорії.

Критеріями-показниками *оцінно-рефлексивного компонента* визначено наявність комплексу ціннісних уявлень, які формуються на основі досвіду музичного сприйняття та творчості; здатність до аналізу результатів музично-творчої діяльності (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Компоненти, критерії, показники розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти

Компоненти	Критерії-показники
Мотиваційний	Міра наявності свідомих установок особистості, які забезпечують музичну діяльність: мета, завдання, плани, інтереси, переконання тощо.
Операційний	Міра наявності комплексу видів і форм музичної діяльності та елементів, на основі яких вона складається: вміння, навички, звички, методи та прийоми.
Інформаційний	Міра наявності системи видів і форм знань про музику: сприйняття, уявлення, музичні почуття, поняття, судження, погляди, концепції, теорії.
Оцінно-рефлексивний	Наявність комплексу ціннісних уявлень, які формуються на основі досвіду музичного сприйняття та творчості.

Відповідно до критеріїв з показниками виділено такі рівні сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти: I – низький (*пасивний*), II – середній (*продуктивний*), III – високий (*творчий*).

Одним із важливих показником музичної культури особистості є музичний досвід. Так, на думку Л. Школяр, діагностика музичної культури особистості спирається на діагностику трьох її компонентів – музичного досвіду, музичної грамотності та музично-творчого розвитку [53]. Причому перший компонент є базовим, бо від його накопичення і розвитку залежить, наскільки високим буде рівень кожного з наступних компонентів і рівень музичної культури в цілому.

Як підкреслює Т. Мороз, «музичний досвід сприяє ефективному включенню в людське буття і розуміння через безпосереднє переживання смислів духовної культури» [31]. Л. Школяр зауважує, що розроблені нею діагностичні методики є універсальними і можуть використовуватися для дослідження рівня розвитку музичної культури школярів, студентів і навіть дорослих людей [32].

Застосування даних рівнів у ході дослідно-експериментальної роботи дозволить визначити динаміку розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти під час вивчення фахових дисциплін. Для отримання вірогідної інформації було використано такі методи дослідження: усне опитування (бесіда, інтерв'ю), письмове опитування (анкетування, вибір відповідей), аналіз музично-творчих робіт студентів.

Для оцінки першого критерію-показника – міри наявності свідомих установок особистості, які забезпечують музичну діяльність – нами було проведено інтерв'ювання. Його мета – виявити цілі, завдання, плани, інтереси, переконання майбутніх бакалаврів до здійснення виконавської діяльності (Додаток А). Результати виконання завдань за мотиваційним компонентом відображено у таблиці (Додаток Б.1).

Для оцінки другого критерію-показника – наявності комплексу видів і форм музичної діяльності та елементів, на основі яких вона складається

(вміння, навички, звички, методи та прийоми) – було проведено анкетування. Його мета – визначити найбільш значущі для майбутніх бакалаврів якості професії, що здобувається; виявити стан забезпечення здобувачів вищої освіти необхідними знаннями щодо вокально-виконавської діяльності артиста-вокаліста. Результати виконання завдань за операційним компонентом відображено у таблиці (Додаток Б.2).

Для оцінки третього критерію-показника – наявності системи видів і форм знань про музику (сприйняття, уявлення, музичні почуття, поняття, судження, погляди, концепції, теорії) – нами було проведено опитування. Його мета – з'ясувати рівні сформованості знань і вмінь майбутніх бакалаврів з питань вокально-виконавської діяльності артиста-вокаліста.

Результати виконання завдань за інформаційним компонентом відображено у таблиці (Додаток Б.3).

Для оцінки четвертого критерію-показника – наявності комплексу ціннісних уявлень, які формуються на основі досвіду музичного сприйняття та творчості – нами було проведено аналіз музично-творчих робіт студентів. Його мета – виявлення рівня самооцінки власної вокально-виконавської діяльності та діяльності колег.

Результати виконання завдань за оцінно-рефлексивним компонентом відображено у таблиці (Додаток Б.4).

Результати констатувального етапу дослідження щодо наявного стану сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти відображено у порівняльній таблиці 2.2.

Як бачимо з таблиці, рівень сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти на констатувальному етапі експерименту наближається до низького (61,55%). Лише невелика кількість осіб, що брали участь в діагностичному обстеженні, демонструють високий рівень (7,4%). Загалом на етапі констатувального експерименту було виявлено тенденцію низького рівня сформованості у здобувачів вищої освіти мотиваційного та операційного компонента музичної культури за декількома показниками.

Таблиця 2.2

Порівняльна таблиця стану розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти на констатувальному етапі (у %)

Рівні	Компоненти				
	Мотиваційний	Операційний	Інформаційний	Оцінно-рефлексивний	Середній показник
Н	63,15	62,5	60,4	59,0	61,55
С	32,65	29,5	32,3	31,0	31,05
В	4,2	8,0	7,3	10,0	7,4

2.2. Методичне забезпечення розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти засобами мультимедійних технологій

До загальних методів музичного навчання артистів-вокалістів задля формування їх музичної культури ми відносимо такі методи як: наочні, словесні, пошукові, практичні, методи стимулювання і мотивації.

Наочні: показ ілюстративного матеріалу, аудіо, відео, презентацій тощо. Використовуються з метою підкріплення словесних методів музичного навчання. Наприклад, при вивченні будови гортані, голосового апарату, роботи діафрагми; використання аудіо та відео матеріалів при демонстрації прикладу виконання, виконання музичного матеріалу педагогом.

Словесні: пояснення, розповідь, зауваження, аналіз, порівняння. Використовуються з метою забезпечення базовими знаннями. Наприклад, пояснення вокально-технічних прийомів, нових термінів і понять, розповідь про творчість видатних виконавців і т.д. Кожне пояснення може бути одразу проілюстровано засобами ІКТ. Так, для порівняння мікстового звучання виконавців Mariah Carey та вокалістки гурту The Hardkiss застосовуємо відеоролики з YouTube. У деяких роликах Юлія Саніна демонструє виконання різних технічних прийомів.

Пошукові методи: індивідуальний пошук виконавських засобів (вокальних та пластичних) для створення художнього образу естрадного твору, що виконується. Використовуються з метою стимулювання в артистів-вокалістів творчого підходу до професійної діяльності.

Практичні методи: вокальні вправи, тренінги. Використовуються з метою послідовного оволодіння технікою естрадного співу, зміцнення і розвитку голосу, поліпшення його гнучкості і витривалості. Їх можна умовно поділити на дві групи. До першої належать ті, які застосовуються без зв'язку з будь-яким конкретним твором. Вправи другої групи спрямовані на подолання інтонаційних, або ж ритмічних труднощів при розучуванні конкретних пісень.

Методи стимулювання і мотивації: створення ситуації успіху, творчі завдання стимулювання до самореалізації, самовираження, заохочення тощо.

На заняттях з естрадного вокалу доцільно використовувати такі прийоми: налаштування на тональність перед початком співу, моделювання висоти звуку рухами руки, динамічний розвиток, спів «ланцюжком», спів «про себе», усні диктанти, порівняння різних варіантів виконання, затримка звучання на окремих звуках, поєднання заспівів солістів з групою; виділення особливо важких інтонаційних зворотів у спеціальні вправи, які виконуються в різних тональностях зі словами або вокалізом.

Навчальна музична діяльність передбачає застосування не тільки загальних, але і спеціальних методів навчання. На даному етапі дослідження спробуємо виділити комплекси спеціальних методів навчання здобувачів вищої освіти, спрямованих на розвиток музичної культури. *На думку Сета Ріггса, відомого американського педагога, метод навчання вокалу – це спосіб правильної обробки людського голосу, що виходить із законів роботи голосового апарату, та забезпечує такий спів, якого вимагає мистецтво [44, с. 16].*

До спеціальних методів навчання відносимо *метод занурення в контекст музичної культури*. Використовується з метою поглиблення знань про певні історичні культурні епохи, стилі тощо; підвищення зацікавленості вокальною

творчістю. Передбачає два етапи. Перший – робота на занятті з фахових дисциплін під керівництвом педагога. Другий, не менш важливий, – самостійна робота, коли здобувач вищої освіти самостійно аналізує досліджуваний твір і намагається осмислити, зрозуміти своєрідність засобів музичної виразності, притаманних стилю композитора.

З методом занурення в контекст музичної культури пов'язаний *метод виявлення духовно-моральної ідеї музичного твору*, який дещо схожий на метод дедукції. Метод застосовується з метою сприяння активізації особистісного ставлення до музики, що виконується; формування вміння робити висновки про особливості музичної культури на основі виявленої ідеї, представлені у творі.

Метод синхронного аналізу передбачає зіставлення виконуваної музики з живописом, поезією, архітектурою того часу, коли було створено музичний твір. В процесі фахової підготовки корисно порівняти текст і його музичне прочитання композитора, що є сучасником поета – автора цього тексту.

Метод діахронічного аналізу застосовується як спосіб встановлення причинно-наслідкових зв'язків досліджуваного твору з попередніми культурними текстами. Наприклад, артисту-вокалісту слід надати можливість переконатись, що інтонаційний лад «Каватини Антоніди» і її подальше «Рондо» виникає з двох, на перший погляд не пов'язаних між собою джерел, – російської народної пісні й італійського *bel canto*.

Метод моделювання концертних ситуацій для різних аудиторій, слухачів різних вікових груп і соціального статусу належить до проблемно-пошукових, бо застосовується для активізації концертної діяльності артиста-вокаліста, направляючи її в потрібному для формування музичної культури напрямку.

Метод культурологічного аналізу і самоаналізу концертного виступу застосовувався нами для поглиблення музично-теоретичної фахової підготовки артистів-вокалістів і набуття ними виконавських компетентностей, що відповідають завданням формування музичної культури як професійно-значущої якості майбутнього бакалавра. Слід підкреслити, що в структурі музичної культури велике значення має педагогічна складова.

Метод педагогічного аналізу репертуару також застосовувався в контексті формування музичної культури. Сенс методу полягає в тому, щоб звернути увагу на методичні особливості вивчення виконуваної музики, продемонструвати педагогічну «кухню» подолання технічних труднощів і вказати шлях до вірного трактування музичного образу – продукту культури певної виконавської епохи.

До спеціальних засобів формування музичної культури здобувачів вищої освіти ми віднесли: мультимедійну презентацію, мультимедійні енциклопедії, інтернет-ресурси, віртуальні музеї тощо.

Одним з найбільш поширених засобів унаочнення навчального матеріалу є мультимедійна презентація. Внаслідок мультимедійності (поєднання тексту з графікою, анімацією, відео та звуком) зростає інформативність електронних презентацій. З'являється можливість реалізувати віртуальну взаємодію користувача з об'єктами та процесами вивчення, які відображені на екрані. Використання мультимедійних презентацій дозволяє створювати інформаційний і візуальний образ об'єкту, який досліджується, імітувати реальність за допомогою участі в процесах, що відбуваються на екрані [2, с.17].

Конспект заняття, що супроводжується мультимедійною презентацією, подано нами у Додатку В.

До основних мультимедійних засобів навчання слід також віднести мультимедійні енциклопедії, віртуальні музеї, різні інтернет-ресурси.

Сучасний ринок мультимедійних інформаційно-довідкових засобів з музичного мистецтва презентує значну кількість видань. Серед них для користування у вищій музичній освіті можна виокремити такі: *Енциклопедія «Шедеври музики»* (розробник – New Media Generation, компанія «Кирило і Мефодій», 2005 р.) – мультимедійне енциклопедичне видання, яке надає різноманітну інформацію з музичного мистецтва (Див. рис. 2.1.).

Рисунок 2. 1. Сторінки енциклопедії, присвячені опері та камерно-вокальній музиці

Мультимедійна колекція *«Sonata: Світова культура у дзеркалі музичного мистецтва»* (компанія «Три сестри», 2004 – 2008р.) – путівник з європейської та російської музичної класики, джазової і популярної музики.

«Велика енциклопедія джазу» (видавництво DELTA-MM Corp., 2003р.) – електронний варіант енциклопедії В. Фейертага *«Джаз. XX століття»*.

«Енциклопедія популярної музики» («Кирил і Мефодій», 2004 р.) – мультимедійне видання, яке складається з відомостей про музичні стилі поп-музики (групи, музиканти, виконавці, дискографії композитори, діджеї, продюсери тощо).

Енциклопедія «Балет» (2008), *«Музична енциклопедія»* (2006) – електронні версії паперових видань, які містять статті авторитетних науковців про музичне та хореографічне мистецтво, торкаються питань теорії музики і хореографії, історичних аспектів розвитку цих видів мистецтв.

«Перлини української культури» (Міністерство культури і мистецтв України, аудіокомпанія «Атлантик»).

«Українські музичні інструменти» (О. Чайковська) – авторська програма, до змісту якої включено стислі нотатки, пов'язані з історією становлення й розвитку народного музичного інструментарію, його устроєм, тембровою виразністю, ознаками звучання в оркестрі, характером побутування в суспільстві.

Новим явищем у світовій культурі є віртуальні музеї, в яких реалізовано значну кількість інноваційних технологій. На думку К. Вельтмана, це «нове віртуальне середовище, придатне для співробітництва між великомасштабними професійними творіннями і творами окремих авторів, їх виробництвом і сучасною освітою» [11, с. 24]. Педагогічний потенціал таких новацій вагомий, але малодосліджений.

Залучені до освітнього процесу віртуальні музеї, на нашу думку, приносять формуванню музичної культури здобувачів вищої освіти, дозволяють активізувати інтерес до мистецької спадщини людства. За допомогою них можна вирушити у віртуальну подорож найцікавішими скарбницями мистецтва, побачити будь-який експонат колекцій в його натуральному, тривимірному вигляді [54].

За допомогою мультимедійних технологій при вивченні зі здобувачами вищої освіти дисципліни «Мистецтво» можна вирушити до віртуальних музеїв України: Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, Музею волинської ікони, Музею скла у Львові, літературно-меморіального музею Григорія Сковороди, «Поля Полтавської битви», Музею археології в Батурині, Музею театрального, музичного та кіномистецтва України, Національного музею Тараса Шевченка, Музею Писанкового Розпису, Музею М.С. Грушевського, Національного музею «Чорнобиль», Музею сучасного мистецтва України, Національного художнього музею України, Львівського музею історії релігій, Педагогічного музею України, інтерактивного музею «Історія розвитку інформаційних технологій в Україні»; та світу: Лувр (Париж, Франція), Метрополітен (Нью-Йорк, США), Національна галерея Лондона, Національний музей сучасного мистецтва (Афіни), Музей Прадо (Мадрид), Музей сучасного мистецтва (Барселона), Музей Ватикану, Британська галерея Тейт (Лондон).

Посилання на віртуальні музеї та фрагменти віртуальних екскурсій музеями України та світу подано нами у додатку Г.

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти

Встановлення ефективності застосування мультимедійних технологій на заняттях з фахових дисциплін у контексті розвитку музичної культури артистів-вокалістів вимагало здійснення узагальненого аналізу результатів дослідження. Для визначення динаміки змін рівнів розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти використано метод контрольних зрізів на початку та в кінці формульовального експерименту. Дослідження рівнів сформованості музичної культури майбутніх бакалаврів у музичній діяльності за визначеними критеріями здійснювалося за допомогою методів кількісної обробки експериментальних даних, інтерпретації даних дослідження.

Здійснення діагностування рівнів розвитку музичної культури контрольної та експериментальної груп на початку та в кінці формульовального експерименту проводилося за методикою констатувального.

Узагальнені результати аналізу експериментальної роботи з розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти засобами мультимедійних технологій за всіма компонентами в кінці формульовального експерименту представлено у таблиці 2.3, де зіставлені результати констатувального і контрольного етапів дослідження.

Таблиця 2.3.

Узагальнені результати діагностики рівнів сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти контрольної та експериментальної груп у кінці експерименту (у %)

Компоненти	Групи	Рівні		
		Низький	Середній	Високий
Мотиваційний	КГ	63,15	32,65	4,2
	ЕГ	7	57,5	36
Операційний	КГ	62,5	29,5	8,0
	ЕГ	7,9	66,9	26,4
Інформаційний	КГ	60,4	32,3	7,3
	ЕГ	8,1	57	34,9
Оцінно-рефлексивний	КГ	59,0	31,0	10,0
	ЕГ	5,1	63,5	31,5

Середні показники високого, середнього, низького рівнів сформованості музичної культури за всіма компонентами складають в КГ: 9,6% – 27,9% – 62,2% ; в ЕК: 31,3 – 62,6% – 6,7%.

З метою виявлення динаміки змін рівня розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти ми здійснили порівняння результатів діагностування обох груп на початку експерименту та на етапі його завершення, яке отримало своє відображення в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти контрольної та експериментальної груп до і після формувального етапу експериментальної роботи (у %)

Компоненти	Групи	Рівні								
		Початок			Закінчення			Динаміка		
		Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В
Мотиваційний	КГ	62,2	33,8	4,0	63,5	28	8,5	+1,3	-5,8	+4,5
	ЕГ	64,1	31,5	4,4	7	57,5	36	-57,1	+26,0	+31,6
Операційний	КГ	67,3	24,0	8,7	61,8	27,5	9,6	-5,5	+3,5	+0,9
	ЕГ	57,9	35,1	7,0	7,9	66,9	26,4	-50,0	+31,8	+19,4
Інформаційний	КГ	60,2	32,2	7,6	59,4	32,3	10,3	-0,8	+0,1	+2,7
	ЕГ	58,3	30,2	11,5	8,1	57	34,9	-50,2	+26,8	+23,4
Оцінно-рефлексивний	КГ	58,2	31,3	10,5	61,2	28,1	10,7	+3,0	-3,2	+0,2
	ЕГ	56,9	29,3	13,8	5,1	63,5	31,5	-51,8	+34,2	+17,7

Як видно з таблиці, значну динаміку підвищення результатів експериментального навчання майбутніх бакалаврів зафіксовано в експериментальній групі: середній показник високого рівня за всіма компонентами в ЕК збільшився на 23,37%, в той час, як у КГ – лише на 2,7%; середній рівень в ЕК збільшився на 31,18%, в КГ він зменшився на 3,02%. Це відбулося за рахунок того, що артисти-вокалісти ЕК перемістилися з низького на середній рівень, а з середнього – на високий рівень; в КГ – завдяки переміщенню здобувачів вищої освіти на середній рівень.

Великий розрив зафіксовано між показниками низького рівня сформованості музичної культури в експериментальних та контрольних групах. У ЕК низький рівень зменшився на 54,55% , в той час, як у КГ – збільшився на 0,32%.

На Рисунку 2.2 та Рисунку 2.3 відображено динамічні зміни у розвитку музичної культури контрольної та експериментальної груп.

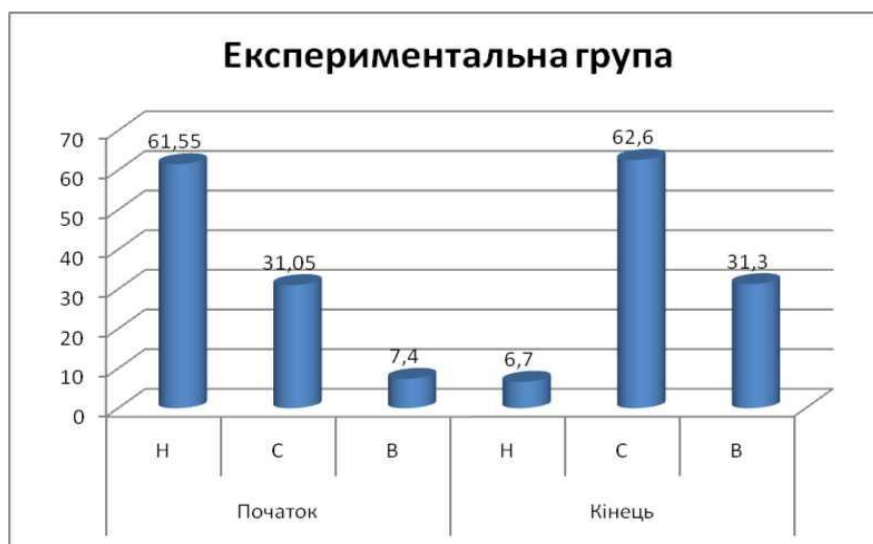

Рисунок 2.2 Порівняльна характеристика динаміки сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти експериментальної групи на початку та після завершення експерименту

Рисунок 2.3 Порівняльна характеристика динаміки сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти контрольної групи на початку та після завершення експерименту

Про підсумки дослідно-експериментальної роботи ми могли судити не лише за кількісними показниками сформованих рівнів музичної культури здобувачів вищої освіти, але і за якісними змінами її компонентів.

Таким чином запропоновані заходи з розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти довели свою ефективність і можуть бути використані у освітньому процесі закладів освіти різних рівнів. Комплекс методів (занурення в контекст музичної культури, виявлення духовно-моральної ідеї музичного твору, синхронного аналізу, діахронічного аналізу, моделювання концертних ситуацій, культурологічного аналізу і самоаналізу концертного виступу, педагогічного аналізу) та спеціальних засобів (мультимедійна презентація, мультимедійна енциклопедія, інтернет-ресурси, віртуальні музеї) можуть використовуватися у процесі викладання фахових дисциплін у закладах вищої освіти та сприяють розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти. Обґрунтовано вважаємо, що можливості для використання мультимедійних технологій у процесі розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти є широкими та мають вагомий потенціал.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження дозволяє сформулювати такі узагальнення:

1. Нами було конкретизовано поняття «музична культура», «професійна культура» та «музична культура артиста-вокаліста», розкрито особливості розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти.

Аналіз джерельної бази роботи переконує у тому, що нині існує глибоке науково-методологічне, методичне підґрунтя для дослідження проблеми формування музичної культури здобувачів вищої освіти під час вивчення фахових дисциплін. Разом із цим варто зазначити, що існує необхідність ширшого теоретичного обґрунтування, яке доводило б методичну доцільність використання мультимедійних технологій у вищій музичній освіті у процесі формування музичної культури.

Музичну культуру здобувачів вищої освіти трактовано нами як складне інтегративне особистісне утворення, що характеризується певним рівнем музичної освіченості, розвитку та виховання засобами музичного мистецтва при вивченні фахових дисциплін, реалізується через музичну діяльність та свідомість.

Визначено структуру музичної культури особистості, яка складається з п'яти підсистем: *мотиваційної, операційної, інформаційної, музикальності та оцінювальної* підсистеми. Також до музичної культури віднесено: загальнокультурні компетенції, виконавські компетенції, музично-педагогічні компетенції та спеціальні міждисциплінарні компетенції.

Конкретизовано знання та навички, притаманні артисту-вокалісту в контексті формування музичної культури. Серед них:

- знання про історичний розвиток естрадного вокального виконавства;
- професійно-виконавські навички естрадних солістів-вокалістів;
- специфічні вокальні прийоми, характерні для різних жанрів естради;
- принципи та методи самостійної роботи над художнім і навчально-педагогічним репертуаром;

- набутий досвід концертних виступів;
- методика викладання естрадного вокалу.

Науково обґрунтовано особливості використання мультимедійних технологій на заняттях з фахових дисциплін.

Констатовано, що існує величезний спектр можливостей використання мультимедійних технологій:

- залучити різноманітні формати даних (тексти, діаграми, малюнки, відео-, аудіо- фрагменти, таблиці тощо);
- розвивати когнітивну сферу здобувачів вищої освіти: мислення, пам'ять, увагу;
- підвищити мотивацію навчання, освоювати інформацію з власною швидкістю і напрямком думки;
- формувати музично-художні знання, ряд ключових та предметних компетентностей, музичну культуру здобувачів вищої освіти;
- значно підвищити якісний рівень використання наочності, але тим самим полегшити сприйняття нового матеріалу завдяки компактному й чіткому поданню інформації;
- активізувати увагу та навчально-пізнавальну діяльність артистів-вокалістів;
- встановити та закріпити міжпредметні зв'язки, розширити і поглибити зміст навчальних дисциплін;
- забезпечити оптимальну емоційність навчального середовища, створити комфортні умови для запам'ятовування музичного матеріалу;
- організувати проєктну діяльність здобувачів вищої освіти;
- реалізувати соціальне замовлення, пов'язане із загальною інформатизацією сучасного суспільства;
- розвивати творчі здібності та образне мислення майбутніх бакалаврів на заняттях з фахових дисциплін з використанням мультимедійних технологій тощо.

2. Визначено критерії-показники сформованості музичної культури артистів-вокалістів.

Розглядаючи музичну культуру через взаємодію *мотиваційного, операційного, інформаційного та оцінно-рефлексивного* компонентів, нами було виділено критерії-показники, які, на нашу думку, свідчать про рівень сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти під час вивчення музичних дисциплін.

Критерієм-показником сформованості *мотиваційного компонента* визначено міру наявності свідомих установок особистості, які забезпечують музичну діяльність: мета, завдання, плани, інтереси, переконання тощо.

До критеріїв-показників сформованості *операційного компонента* віднесено: міру наявності комплексу видів і форм музичної діяльності та елементів, на основі яких вона складається: вміння, навички, звички, методи та прийоми.

Критерієм-показником сформованості *інформаційного компонента* визначено міру наявності системи видів і форм знань про музику: сприйняття, уявлення, музичні почуття, поняття, судження, погляди, концепції, теорії.

Критеріями-показниками *оцінно-рефлексивного компонента* визначено наявність комплексу ціннісних уявлень, які формуються на основі досвіду музичного сприйняття та творчості; здатність до аналізу результатів музично-творчої діяльності.

3. Запропоновано методи та прийоми використання мультимедійних технологій на заняттях.

До загальних методів музичного навчання артистів-вокалістів задля формування їх музичної культури нами було віднесено такі методи як: наочні, словесні, пошукові, практичні, методи стимулювання і мотивації.

Нами виділено комплекс спеціальних методів навчання майбутніх бакалаврів, спрямованих на формування музичної культури особистості: *метод занурення в контекст музичної культури, метод виявлення духовно-моральної*

ідеї музичного твору, метод синхронного аналізу, метод діахронічного аналізу, метод моделювання концертних ситуацій, метод культурологічного аналізу і самоаналізу концертного виступу, метод педагогічного аналізу.

До спеціальних засобів формування музичної культури здобувачів вищої освіти нами було віднесено: мультимедійну презентацію, мультимедійні енциклопедії, інтернет-ресурси, віртуальні музеї тощо.

4. Діагностовано стан сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти у музично-педагогічній діяльності за визначеними критеріями.

Опрацювавши отримані в ході дослідження результати, ми прийшли до висновку, що стан сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти на констатувальному етапі експерименту наближався до низького (61,55%). Лише невелика кількість осіб, що брали участь в діагностичному обстеженні, демонструють високий рівень (7,4%). Загалом на етапі констатувального експерименту було виявлено тенденцію низького рівня сформованості в артистів-вокалістів мотиваційного та операційного компонента музичної культури за багатьма показниками, а також незбалансованість оцінно-рефлексивного компонента.

Значну динаміку підвищення результатів експериментального навчання майбутніх бакалаврів зафіксовано в експериментальній групі: середній показник високого рівня за всіма компонентами в експериментальній групі збільшився на 23,37%, в той час, як у контрольній групі – лише на 2,7%; середній рівень в експериментальній групі збільшився на 31,18%, у контрольній групі він зменшився на 3,02%. Це відбулося за рахунок того, що артисти-вокалісти експериментальної групи перемістилися з низького на середній рівень, а з середнього – на високий рівень; у контрольній групі – завдяки переміщенню здобувачів вищої освіти на середній рівень.

Великий розрив зафіксовано між показниками низького рівня сформованості музичної культури в експериментальних та контрольних групах. У ЕК низький рівень зменшився на 54,55%, в той час, як у контрольній групі – збільшився на 0,32%.

Таким чином, використання мультимедійних технологій є одним з найнеобхідніших інструментів сучасних занять з фахових дисциплін, а також важливим кроком до розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти в сучасних умовах.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів складної та багатоаспектної проблеми розвитку музичної культури здобувачів вищої освіти. Перспективними напрямками для подальших досліджень в окресленій сфері ми вважаємо роботу над удосконаленням засобів розвитку музичної культури артистів-вокалістів, пошуку шляхів для їх модернізації та реалізації у вищій освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин Э. Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе : *пособие для учителя*. Москва : Просвещение, 1983. 112 с.
2. Антонова Л.В. Методика обучения студентов академическому пению: история и проблемы исследования. *Поволжский педагогический вестник*. 2014. № 3 (4). С. 70–74.
3. Базелюк О. Мультимедіа – технологія – мистецтво. *Мистецтво і освіта*. 2008. № 3. С. 16–18.
4. Бех І.Н. Виховання особистості: У 2 Кн.. Кн..2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ: Либідь, 2003. 344 с.
5. Бондаренко А. В. Формування пізнавальної самостійності майбутніх учителів музики з використанням мультимедійних технологій : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання; НПУ імені М.П. Драгоманова. Київ, 2013. 256 с.
6. Бондарчук А. Я. Роль естрадної пісні у формуванні вокальної культури студентів музично-педагогічних напрямів освіти. *Науково фахове видання «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах»*. 2020 р., № 71, Т. 2. С.47–50.
7. Бордюк О. М. Науково-методичні засади впровадження курсу «Інформаційно-комунікаційні технології в мистецькій освіті». *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2015. Вип. 41. С. 226–231.
8. Брянцева Г.В. Проектування візуальної складової слайдів для навчальних комп'ютерних презентацій. *Інформаційні технології в освіті : збірник наук. праць*. Вип. 15. Херсон: ХДУ, 2013. С.112–118.
9. Буць Н.М. Структура музичної культури. Професійна підготовка вчителя музичного мистецтва: від традицій до інновацій: *Збірник наукових*

праць. Полтава: Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, 2008. С. 43–46.

10. Варнавська Л. І. Новітні комп'ютерні технології – на допомогу майбутнім вчителям музики. *Педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць*. Кривий Ріг : КДПУ, 2007. Вип.17. С. 165–170.

11. Вей Лімін Формування сучасної вокальної культури України. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 4. С. 251–255.

12. Воропай Н.А. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Інформаційні технології в освіті : зб. наук. праць*. Вип. 15. Херсон: ХДУ, 2013. С.119–128.

13. Гаврілова Л. Мультимедійне забезпечення вивчення музично-історичних та музично-теоретичних дисциплін у системі вищої музично-педагогічної освіти. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. 2017. Вип. 152. С. 73–79.

14. Газман О.С. Самоопределение. *Новые ценности образования: тезаурус для учителей и школьных психологов*. Вып. 1. Москва, 1995. С. 65–66.

15. Гатальська С.М. Філософія культури. Київ : Либідь, 2005. 328 с.

16. Ген Цзінхен. Формування сценічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами естрадного співу : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 24 с.

17. Горобець В. П. Проблемні аспекти вокального виконавства в естрадній та академічній манері. *Молодий вчений*. 2018. № 2(2). С. 501–504.

18. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методологічно-світоглядний аналіз. Київ : Знання України, 2002. 580 с.

19. Дворник Ю. Ф. Формування творчих якостей майбутнього вчителя музики засобами комп'ютерних технологій : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. Ніжин, 2013. 260 с.
20. Дзюба О.А. Педагогічні аспекти вокальної технології сучасного популярного виконавства. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 2 (179). С. 66–69.
21. Дрожжина Н. В. Вокальне виконавство в системі музичного мистецтва естради : автореф. дис. канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво». Харків, 2008. 18 с.
22. Завгородній П.О. Пріоритетні напрями формування компетентності майбутнього вчителя музики засобами музично-комп'ютерних технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2012. №7 (25). С. 233–239.
23. Енциклопедія освіти [головний ред. В.Г. Кремінь]. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040с.
24. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Автор-укладач Н.П. Наволокова. 2-ге вид. Харків : Основа, 2012. 176 с.
25. Красильников И. М. Содержание и методы обучения музицированию на компьютере в общеобразовательной школе. *Искусство в школе*. 2003. № 3. С. 58–63 с.
26. Лекції з педагогіки вищої школи: навч. посіб. за ред. В.І. Лозової. Харків: «ОВС», 2006. 496 с.
27. Локарева Ю. Використання мультимедійних технологій у процесі музично-теоретичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. *Наукові записки. Сер. : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 125. С. 112–116.
28. Мамікіна О. А. Сутність і компонентна структура виконавської майстерності майбутніх учителів музики в процесі навчання естрадного співу. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Психолого-педагогічні науки*, № 1. 2019 рік. С.21–28.

29. Мішеченко В.В. Формування музично-педагогічної культури майбутніх учителів початкових класів і музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2002. 19 с.
30. Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки : *навч. посіб.* Суми : Наука, 2004. 210 с.
31. Мороз Т.И. К осмыслению духовной составляющей музыкального опыта. *Культура и образование.* 2014. №2. URL: <http://vestnik-rzi.ru/2014/02/1358>.
32. Музыкальное образование в школе: *Учеб. пособие для студентов высш. и сред. пед. учеб. заведений* / Л.В. Школяр, В.А. Школяр, Е.Д. Критская и др. Москва : Academia, 2001. 230 с.
33. Найдорф М.И. К исследованию понятия «музыкальная культура». *Научный вестник Одесской государственной консерватории им. А.В. Неждановой.* Вып. 1. Одеса: Астропртнт, 2000. С. 46–51.
34. Новікова Н. В. Формування пізнавального інтересу підлітків на уроках музики засобами мультимедійних технологій : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Надія Валентинівна Новікова. Київ, 2011. 267 с.
35. Обрізан К. М. Програмні засоби навчального призначення. *Інформатизації середньої освіти програмні засоби, технології досвід, перспективи.* Київ : Педагогічна думка, 2003. С. 156–165.
36. Олійник Ю. І. Формування творчої особистості майбутніх учителів мистецьких спеціальностей засобами комп'ютерних технологій : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ : ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2010. 21 с.
37. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
38. Переверзов О. М. Інтеграція мультимедіа технологій в освітньо-виховний процес художньо-графічних факультетів педагогічних ВНЗ. *Педагогіка вищої та середньої школи* [гол. ред. : Буряк В. К.]. Кривий Ріг : КДПУ, 2005. С. 174–179.

39. Петрушин В. И. Музыкальная психология : учебное пособие. Москва : Пассим, 1994. 303 с.
40. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении. *Теория экспериментального исследования*. Москва : Педагогика, 1980.
41. Резник Ю. Введение в социальную теорию : социальная эпистемиология. Москва : 1999. 345 с.
42. Рейзенкінд Т. Комп'ютерне навчання в професійній підготовці вчителя музики. *Рідна школа*. 2003. № 2. С. 56–58.
43. Рибніков О. М. Формування готовності майбутнього вчителя музики до використання цифрового електронного музичного інструментарію у професійній діяльності : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2013. 20 с.
44. Риггс С. Как стать звездой. М.: Guitar College, 2000. 104 с.
45. Синиця М.О. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ як засіб формування педагогічних знань. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 418–438.
46. Сохор А.Н. Социология и музыкальная культура. Ленинград, 1975. 202 с.
47. Тельчарова Р. А. Теория музыкально-эстетической культуры личности: проблемы и перспективы. *Музыкальная деятельность и музыкально-эстетическая культура : межвуз. сб. науч. тр.* Владимир : ВГПИ им. П.И. Лебедева-Полянского, 1990. С. 5–22.
48. Ткаченко В. М. Подготовка студентов в классе эстрадного вокала к исполнительской деятельности. *Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. наук. пр.*. Ялта : Педагогіка і психологія, 2013. Вип. 39 (2). С. 3–7.
49. Флиер А.Я. Культурная компетентность личности: между проблемами образования и национальной политикой. *Общественные науки и современность*. 2000. № 2. С. 151–165.

50. Ходоровська І. М. Інноваційні технології розвитку чуття ритму у студентів на заняттях сольфеджіо. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2018. № 3. С. 116–120.
51. Хоруженко. К. М. Культурологія: *енцикл. слов.* Ростов н/Д : Фенікс, 1997, С. 228–229.
52. Шенгеля Н. О. До проблеми формування професійної майстерності студентів у класі естрадного співу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*. 2018. Вип. 24. С. 49–54.
53. Школяр Л.В. Диагностика развития музыкальной культуры школьников. Программа и методика изучения музыкальной культуры детей. 2001. URL: <http://refdb.ru/look/1068219.html>
54. Google Arts & Culture [Електронний ресурс]. URL: <https://artsandculture.google.com>.
55. Tylor E. B. Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom. N. Y.: Holt, 1889. Vol. 1. 528 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест «Мотивація вокально-виконавської діяльності» (методика К. Замфір у модифікації А.О. Реана) для визначення мотивів вокально-виконавської діяльності майбутніх бакалаврів

Мета: виявити міру наявності свідомих установок особистості, які забезпечують музичну діяльність.

Інструкція. Прочитайте нижче перераховані мотиви професійної підготовки до вокально-виконавської діяльності та дайте оцінку в значущості для Вас за п'ятибальною шкалою (1 – у дуже незначній мірі, 2 – в достатньо незначній мірі, 3 – в середній мірі, 4 – у досить великій мірі, 5 – в дуже великій мірі). Оцінити такі мотиви:

1. Грошовий заробіток.
2. Прагнення до просування по роботі.
3. Прагнення уникнути критики з боку керівництва або колег.
4. Прагнення уникнути можливих покарань або неприємностей.
5. Потреба в досягненні соціального престижу.
6. Задоволення від самого процесу і результату роботи.
7. Можливість найбільш повної самореалізації у цій діяльності.

Методика обробки результатів. Підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ), зовнішньої негативної (ЗНМ) у відповідності з наступними ключами: ВМ (оцінка пункту 6 + оцінка пункту 7); ЗПМ (оцінка пункту 1 + оцінка пункту 2 + оцінка пункту 5); ЗНМ (оцінка пункту 3 + оцінка пункту 4). Показником вираженості кожного типу мотивації буде число в межах від 1 до 5. На підставі отриманих результатів визначається мотиваційний комплекс особистості. Мотиваційний комплекс являє собою тип співвідношення між собою трьох видів мотивації: ВМ, ЗПМ, ЗНМ. До найкращих мотиваційних комплексів слід віднести два типи поєднання:

BM>ЗПМ>ЗНМ і BM=ЗПМ>ЗНМ. Найгіршим мотиваційним комплексом є тип ЗНМ>ЗПМ>BM.

Питальник для інтерв'ювання здобувачів вищої освіти

Мета: виявити цілі, завдання, плани, інтереси, переконання майбутніх бакалаврів до здійснення виконавської діяльності.

1. З якою метою Ви навчаєтесь в СумДПУ імені А. С. Макаренка за спеціальністю Музичне мистецтво?
2. Чи захоплюєтесь Ви естрадним виконавством?
 - а) так;
 - б) ні;
 - в) не дуже.
3. Що Вас спонукає займатися естрадним вокалом?
 - а) оцінка на занятті;
 - б) отримання майбутньої професії;
 - в) проведення дозвілля;
 - г) інтерес до музичного мистецтва.
4. Яким Ви бачите своє майбутнє після закінчення навчання?
5. Які вміння і навички для вокально-виконавської діяльності Ви вважаєте за необхідне придбати у виші? Які знання необхідні в першу чергу?
6. Чи присутнє у вас прагнення до виконавського вдосконалення?

Додаток Б

Таблиця Б.1

Рівні сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти за мотиваційним компонентом на констатувальному етапі (у %)

Мотиваційний компонент	Критерії-показники	Рівні		
		Низький	Середній	Високий
	Міра наявності свідомих установок особистості, які забезпечують музичну діяльність: мета, завдання, плани, інтереси, переконання тощо.	62,2	33,8	4,0
		64,1	31,5	4,4

Таблиця Б.2

Рівні сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти за операційним компонентом на констатувальному етапі (у %)

Операційний компонент	Критерії-показники	Рівні		
		Низький	Середній	Високий
	Міра наявності комплексу видів і форм музичної діяльності та елементів, на основі яких вона складається: вміння, навички, звички, методи та прийоми.	67,3	24,0	8,7
		57,9	35,1	7,0

Таблиця Б.3

Рівні сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти за інформаційним компонентом на констатувальному етапі (у %)

Інформаційний компонент	Критерії-показники	Рівні		
		Низький	Середній	Високий
	Міра наявності системи видів і форм знань про музику: сприйняття, уявлення, музичні почуття, поняття, судження, погляди, концепції, теорії.	60,2	32,2	7,6
		58,3	30,2	11,5

Таблиця Б.4

Рівні сформованості музичної культури здобувачів вищої освіти за оцінно-рефлексивним компонентом на констатувальному етапі (у %)

Оцінно-рефлексивний компонент	Критерії-показники	Рівні		
		Низький	Середній	Високий
	Наявність комплексу ціннісних уявлень, які формуються на основі досвіду музичного сприйняття та творчості.	58,2	31,3	10,5
		56,9	29,3	13,8

Додаток В

**ПЛАН - КОНСПЕКТ ПРОВЕДЕННЯ
ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ З ЕСТРАДНОГО ВОКАЛУ**

Тема: Робота над диханням артиста-вокаліста на прикладі розучуваних творів.

З навчальної дисципліни: естрадний спів.

Навчальна мета: працювати над диханням, уповільненим (або затриманим) видихом при фонації.

Виховна мета: виховувати інтерес до дисципліни, вокального виконавства, активність та організованість.

Розвивальна мета: розвивати вокальні навички, музичний слух, музичну пам'ять, креативне мислення, вміння працювати з мікрофоном.

Навчальний час: 1 година.

Навчальне обладнання, ТЗН: ноутбук (комп'ютер), проєктор (для демонстрації слів), звукопідсилювальна апаратура.

Наочні засоби: мультимедійна презентація.

Хід заняття

1. Розспівування.

Виконання розспівки №1 з наростанням звуку до верхньої ноти (До дієз), акцентування її і закінчення decrescendo. Мета: вчити співати legato, на середній звучності голосу. Виконати вправу декілька разів.

Виконання розспівки №2. Завдання – співати вгору, скільки можливо, верхні ноти можна прокричати. Дихання на другій долі, поверхневе, діафрагма трохи опущена, відчувається як легке розслаблення м'язів живота. У тріолей перша нота акцентується. Перші спроби освоєння верхнього регістру.

Хей я я

2. Виконання вокальних етюдів.

Спів етюд №1. Завдання: виконувати етюд в швидкому темпі, з гарним драйвом. Не форсувати голос.

Склад Ува звучить як англійська W. У другому такті ноту Фа необхідно з'єднати на одному диханні з Фа на першій долі в третьому такті. Так само проспівати і перехід з 6 до 7 такту.

уВа пап пап уВап дю уВа па уВа пап пап уВап дю уВа па

уВа па па па па уВап дю уВа

3. Виконання пісень. Робота над диханням, артикуляцією.

4. Підсумок заняття.

Додаток Г

Посилання на віртуальні музеї та фрагменти віртуальних екскурсій музеями України та світу

На сайті <http://incognita.day.kiev.ua/muzej-guczulshhini.html> міститься віртуальна екскурсія Коломийським музеєм народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, колекційні збірки якої представляють всі види традиційного народного мистецтва гуцулів та покутян.

На сайті <http://incognita.day.kiev.ua/muzei-volynskoi-ikony.html> знаходиться віртуальна екскурсія Музеєм волинської ікони, яка дає унікальну можливість познайомитися зі своєрідністю художньої мови і внутрішнього світу волинського малярства XVI – XVIII століть, побачити твори декількох поколінь іконописців.

На сайті <http://incognita.day.kiev.ua/muzej-hetmanstva.html> міститься віртуальна екскурсія Музеєм Гетьманства. Музей гетьманства – це державний культурно-освітній та науково-дослідний заклад історичного профілю, осередок пам'яток матеріальної та духовної культури пов'язаних з історією та традиціями козацько-гетьманської доби.

На сайті <http://incognita.day.kiev.ua/muzej-skla-u-lvovi.html> знаходиться віртуальна екскурсія Музеєм скла у Львові. Музей скла – самостійний відділ Львівського історичного музею, у якому експонується історія складування Галичини і Львова, а також діє кімната тимчасових експозицій витворів сучасних львівських складувів.

На сайті <http://incognita.day.kiev.ua/virtualna-ekskursiya-literaturno-memorialnim-muzezem-grigoriya-skovorodi.html> знаходиться віртуальна екскурсія літературно-меморіальним музеєм Григорія Сковороди.

На сайті <http://incognita.day.kiev.ua/virtualna-ekskursiya-zapovidnikom-pole-poltavskoyi-bitvi.html> розміщено віртуальну екскурсію заповідником «Поле Полтавської битви». Така подорож описує події, які докорінно змінили хід європейської історії.

На сайті <http://incognita.day.kiev.ua/virtualna-ekskursiya-muzezem-arxeologiyi-v-baturini.html> знаходиться віртуальна екскурсія Музеєм археології в Батурині, еталонній археологічній пам'ятці козацької доби.

Віртуальні галереї України представлені сайтами:

<https://museum-portal.com/ua/museum/museum-of-theatre-music-and-cinema-of-ukraine> – Музей театрального, музичного та кіномистецтва України;

<https://museum-portal.com/ua/museum/national-museum-of-taras-shevchenko> – Національний музей Тараса Шевченка;

<http://pysanka.museum/exposition/virtual/> – Музей Писанкового Розпису;

<https://museum-portal.com/ua/museum/m-s-grushevskiy-museum> – Музей М.С. Грушевського;

<http://chornobylmuseum.kiev.ua/uk/virtual-tour/> – Національний музей «Чорнобиль», віртуальний тур;

<https://museum-portal.com/ua/museum/museum-of-modern-art-of-ukraine> – Музей сучасного мистецтва України;

<http://namu.kiev.ua/ua.html> – Національний художній музей України;

<http://www.museum.lviv.ua/> – Львівський музей історії релігій;

<http://pmu.in.ua/tag/virtualni-vystavku/> – Педагогічний музей України

http://ukrainiancomputing.org/museum-map_u.html – інтерактивний музей «Історія розвитку інформаційних технологій в Україні».

Пропонуємо перелік електронних адрес найвідоміших музеїв світу:

❖ http://www.louvre.fr/llv/commun/home_flash.jsp – Лувр (Париж, Франція). На сайті представлено інформацію про історію Лувра, список існуючих колекцій, опис виставок, види екскурсій. Фото експонатів супроводжуються коротким описом та історією їх створення. Під час віртуальної подорожі можна відвідати вибрані зали музею і оглянути експонати з різних сторін;

❖ <http://www.metmuseum.org> – Метрополітен (Нью-Йорк, США). У музеї представлено американське мистецтво, є також колекція стародавніх єгипетських

пам'ятників, зібрання творів європейського живопису і скульптури. Онлайн-перегляд можливий лише для зареєстрованих користувачів.

❖ <http://www.hermitagemuseum.org/> – Ермітаж (Санкт-Петербург, Росія). Віртуальний музейний комплекс, що дає можливість зазирнути на будь-який з поверхів музею, вибрати зал і зайти в нього, переглянути збільшені фотографії експонатів.

❖ <http://www.nationalgallery.org.uk> – Національна галерея Лондона. Це сайт сучасного живопису, що дає можливість переглядати колекції в хронологічному порядку. Можливий вибір картин одного художника, певної епохи, доступний пошук за ключовим словом, можлива зміна масштабу картини, збільшений перегляд тощо. Окрім картин на сайті представлена інформація про авторів.

❖ <http://www.emst.gr/> – Національний музей сучасного мистецтва (Афіни). На сайті музею користувачі можуть ознайомитися з колекціями творів, новими придбаннями. Також пропонуються мистецькі освітні програми.

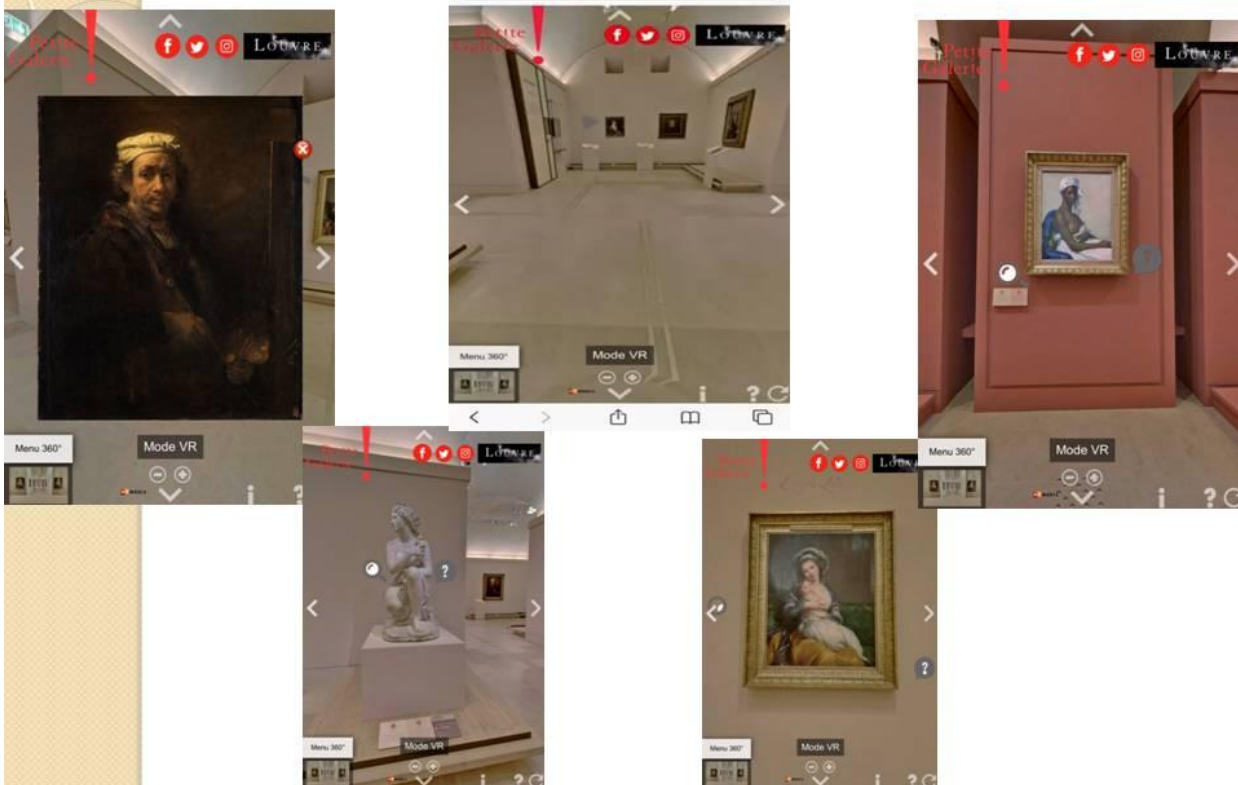
❖ <http://museoprado.mcu.es/home.html> – Музей Прадо (Мадрид). Найбільше художнє надбання Іспанії. На сайті представлено інформацію про виставки і нові колекції. Обравши номер картини, можна прочитати стислі відомості про неї і художника, переглянути збільшену копію полотна.

❖ <http://www.macba.cat/controller.php> – Музей сучасного мистецтва (Барселона). На сайті розміщено публікації музею, mp3-лекції, описи колекцій та виставок.

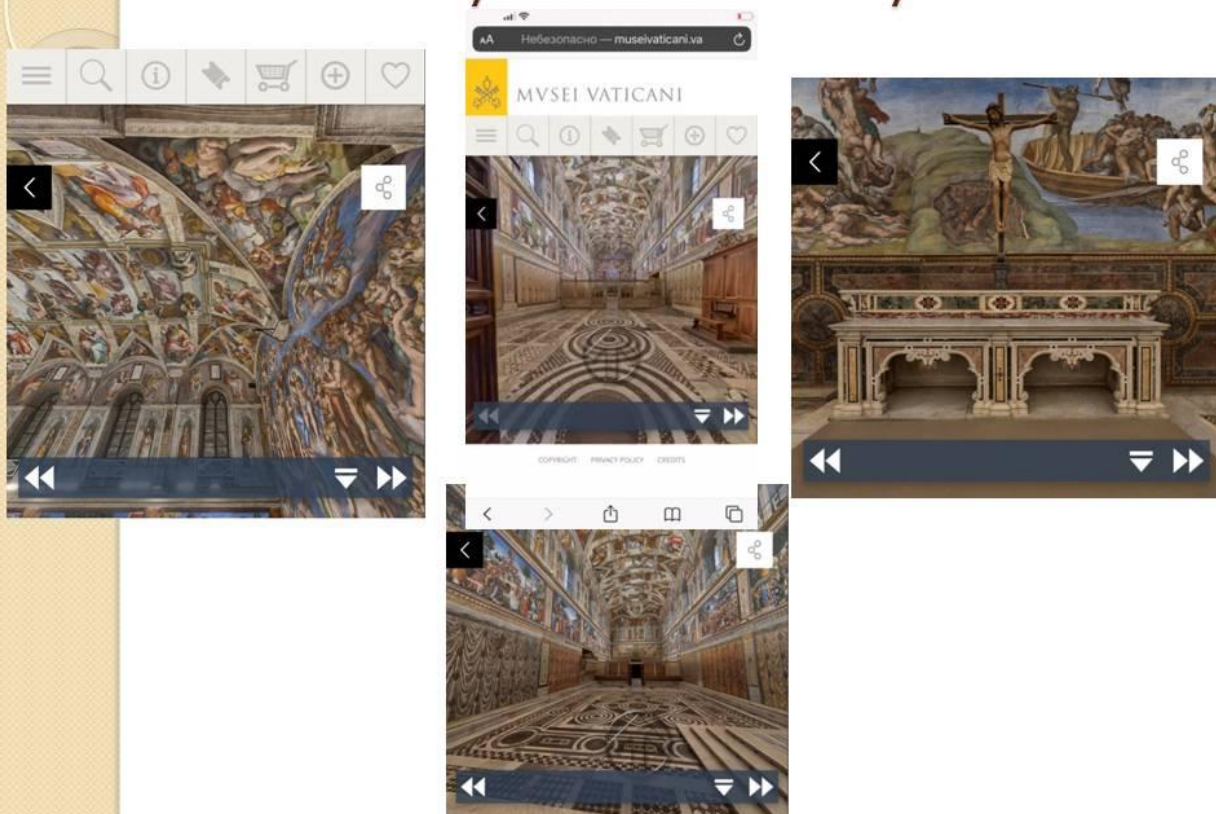
❖ <http://www.christusrex.org/www1/vaticano/0-Musei.html> Музей Ватикану. На сайті представлені колекції античності та християнства, Лоджії Рафаеля, Сикстинська капела, собор св. Петра, Ватиканські сади та багато іншого.

❖ <http://www.tate.org.uk/> – Британська галерея Тейт (Лондон). Найбільше в світі зібрання англійського живопису.

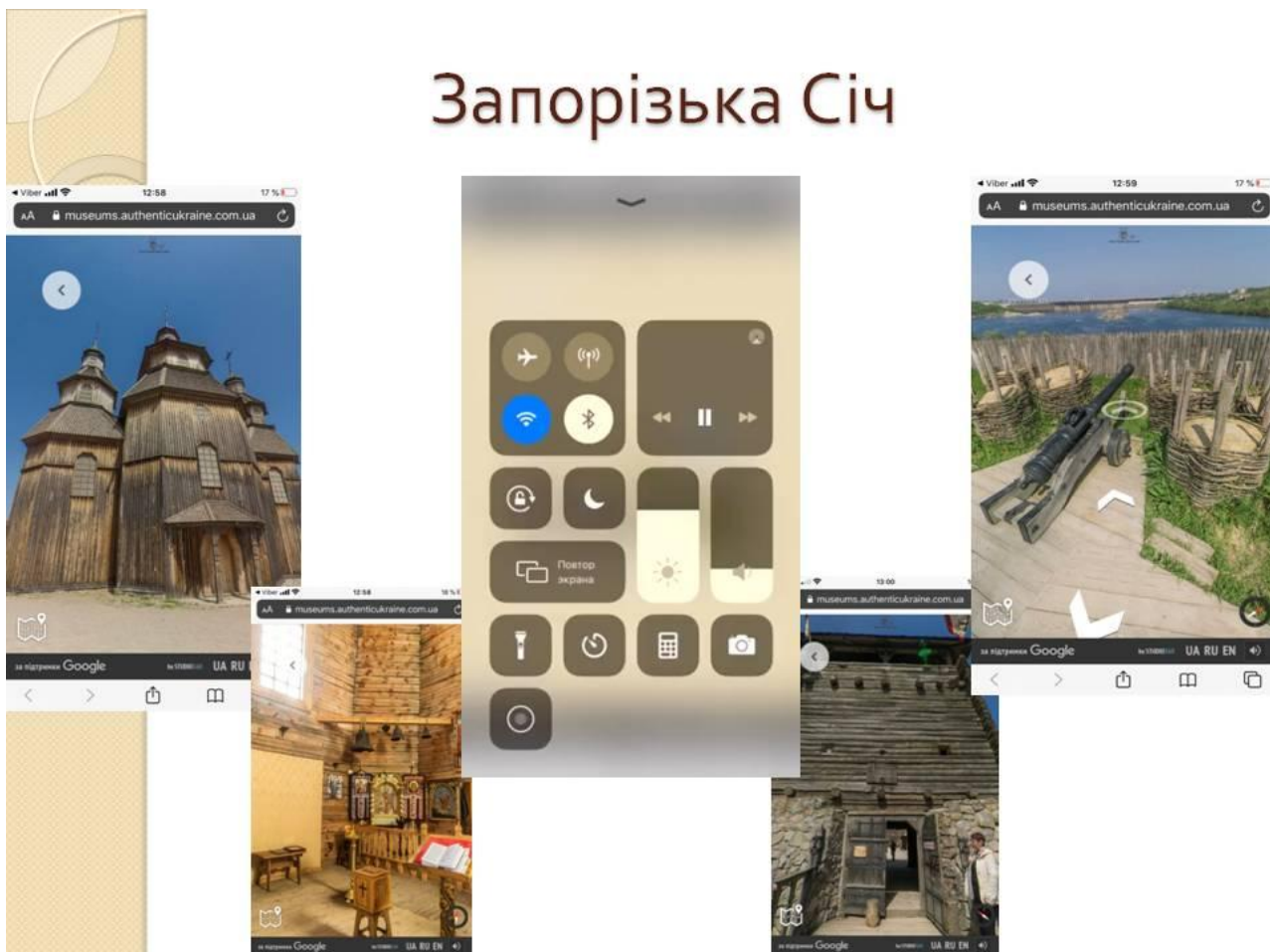
Лувр

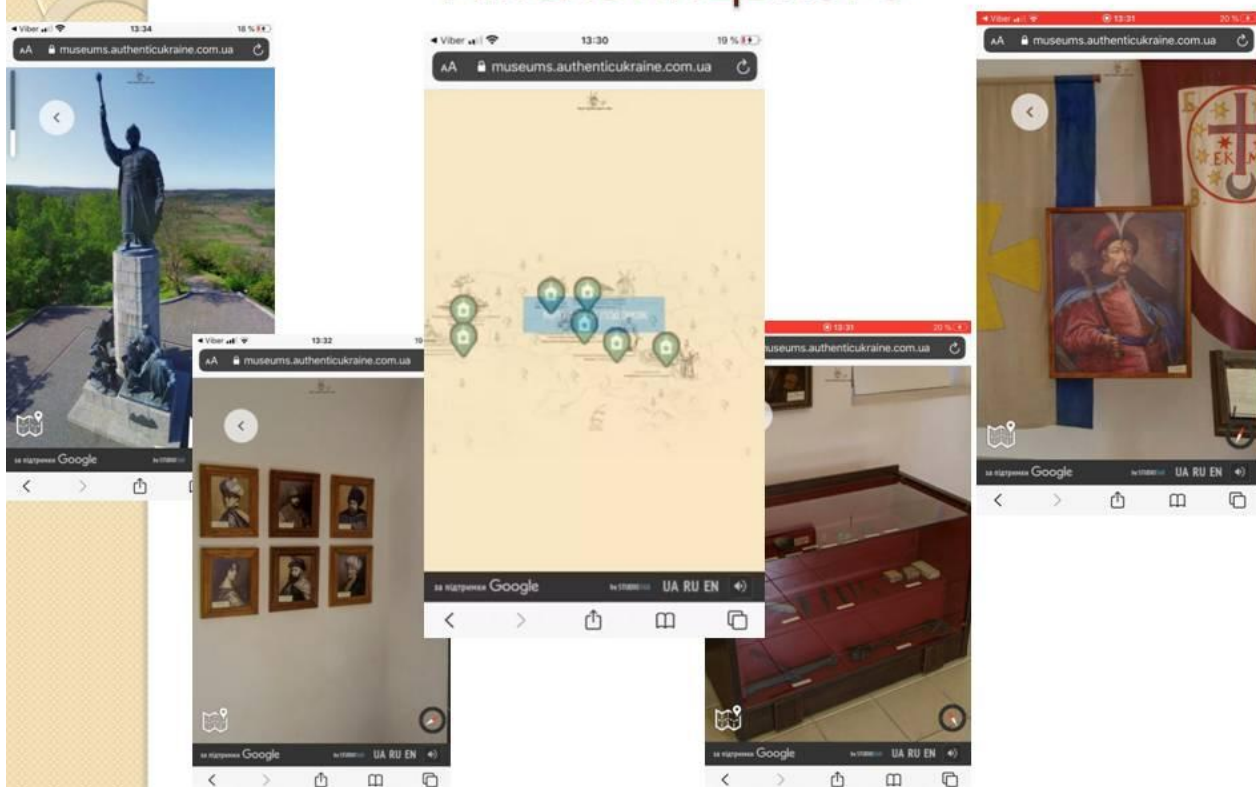
Музей Ватикану

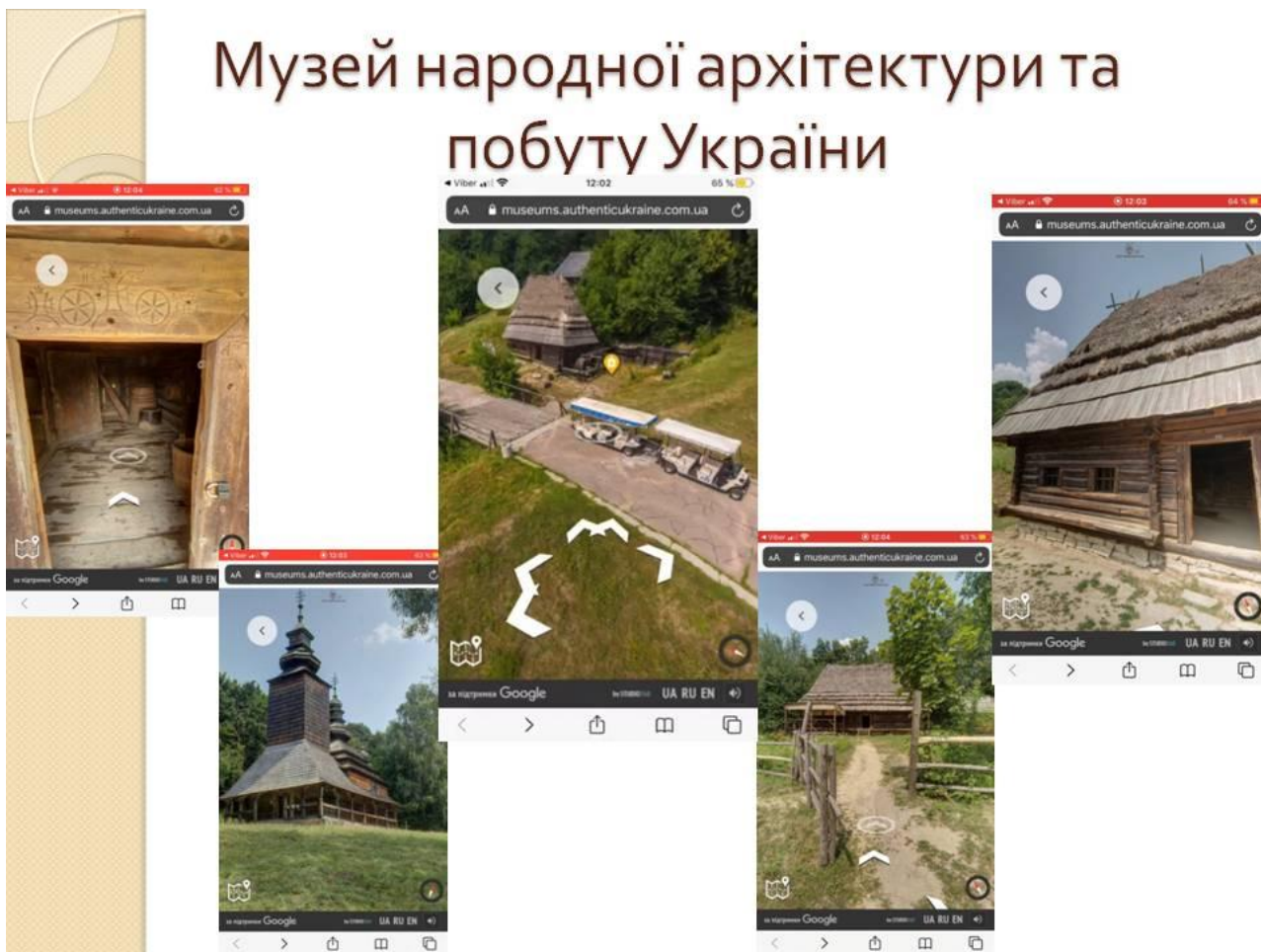
Запорізька Січ

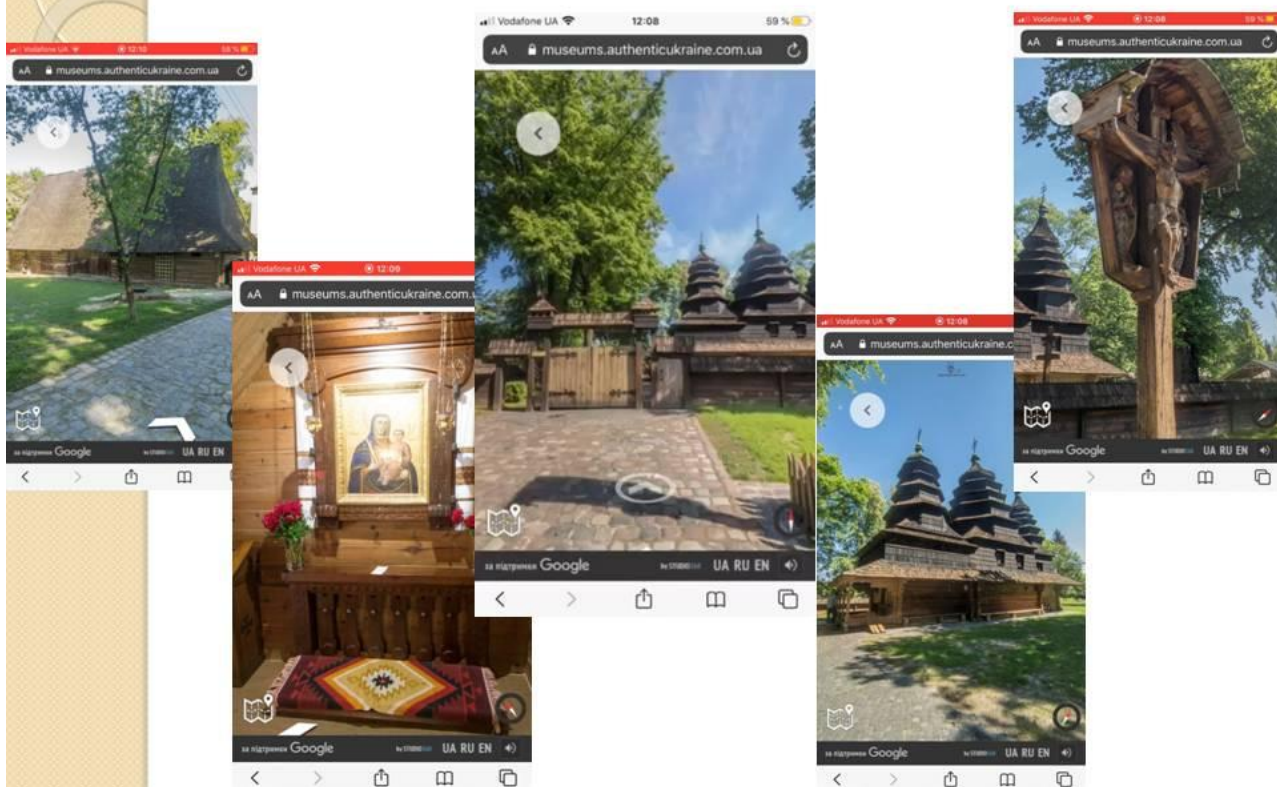
Резиденція Богдана Хмельницького

Музей народної архітектури та побуту України

Шевченківський Гай

Мамаєва Слобода

Музей народної архітектури та побуту

